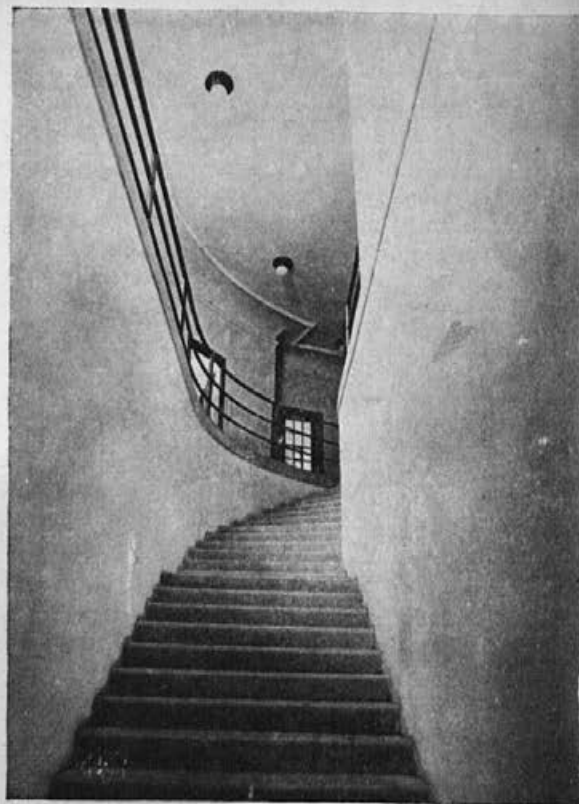

Poštarina plaćena u gotovom

REVIJA ZA GRAĐEVINSKU, LIKOVNU I PRIMENJENU UMETNOST
REVIJA ZA STAVBNO, LIKOVNO IN UPORABNO UMETNOST
REVUE DE L'ARCHITECTURE ET DE L'ART

1933

LETO III.

12

VSEBINA: Kregar: Sodobna češkoslovaška arhitektura 3/8 Baja-
lović: Zgrada Narodnog Univerzitetu u Beogradu 9/11 Fatur: Sokolski dom na Jesenicah 12/15
Dobrović: Regulacija kupališnog predela u Splitu 16/20 Mesar: Regulacija kopališkega dela v
Splitu 21 Jeglič: Za reformu naših grobija 22/25 Šterk, Vidaković: Umjetnička akademija i savre-
meni arhitekt 26/30 Vidaković: Arhitektura i društvo 30 Revije i knjige 30/32

ARHITEKTURA

1/53326
+

ARHITEKTURA

Revija za građevinsku, likovnu i primenjenu umetnost. - Pretplata godišnje Din 120.—, za inozemstvo Din 150.—. - Uprava: Gajeva ulica 9. - Izdaja Konzorcij »Arhitekture« (ing. arch. Dragutin Fatur). - Odgovorni i tehnički urednik Jože Žigon. - Redakcioni odbor Beograd: dr. ing. arch. J. Dubovy, ing. arch. M. Zloković, ing. arch. B. Kojić, ing. arch. B. Maksimović. - Redakcioni odbor Zagreb: arh. M. Vidaković, arh. J. Pičman, ing. arch. Zemljak. - Grafički radovi Jugoslovanske tiskarne u Ljubljani (K. Čeč).

ARHITEKTURA

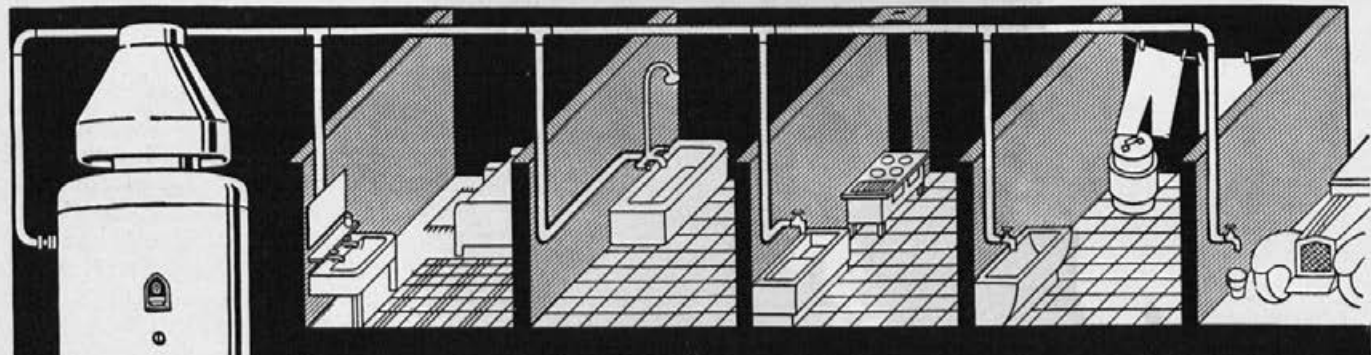
Revija za stavbno, likovno in uporabno umetnost. - Naročnina letno Din 120.—, za inozemstvo Din 150.—. Uprava: Gajeva ulica 9. Izdaja konzorcij »Arhitekture« (ing. arch. Dragutin Fatur). - Odgovorni in tehnički urednik Jože Žigon. - Redakcijski odbor Beograd: dr. ing. arch. J. Dubovy, ing. arch. M. Zloković, ing. arch. B. Kojić, ing. arch. B. Maksimović. - Redakcijski odbor Zagreb: arh. M. Vidaković, arh. J. Pičman, ing. arch. Zemljak. - Grafično delo Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani (K. Čeč).

ARHITEKTURA

Revue de l'architecture et de l'art. - Prix de l'abonnement annuel Din 120.—, pour l'étranger Din 150.—. Rédaction: Ljubljana, Gajeva ulica 9. - Publiée par l'association »Arhitektura« (ing. arch. Dragutin Fatur). Rédacteur responsable: Jože Žigon. - Travail graphique: Jugoslovanska tiskarna, Ljubljana (K. Čeč).

Franc Kregar pohištveno mizarstvo
Vižmarje 87, p. Št. Vid n. Ljubljana

STEKLO JULIJ KLEIN
LJUBLJANA, WOLFOVA
ULICA 4 — TEL. 33-80

Vedno vročo vodo

vsako uro, vsak letni čas in neodvisno od vsake kurjave vam daje

VAILLANT AUTO-GEYSER

Türsystem AGT 13 Ta plinski aparat za vročo vodo oskrbuje poljubno število prostorov v hiši in ne potrebuje nobene postrežbe, ker popolnoma avtomatično prižiga in ugaša plamen, če se odpre ali zapre pipa za vročo vodo v kakem prostoru

Prospekte dobite brezplačno od pilnarne

Vaillant je svetovnoznan, kajti
»Kar prinaša Vaillant — je dobro!«

ORIGINALNA MAPA ZA I. LETNIK »ARHITEKTURE«
(1931—32) se naroča v upravi revije, Ljubljana,
Gajeva 9, za ceno Din 20.— s poštnino vred

RAZPIS

NATEČAJA ZA OSNUTEK PLAKATA IN ZNAKA ZA I. POKRAJINSKI ZLET SOKOLA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE V LJUBLJANI LETA 1933.

Zletni odbor za I. pokrajinski zlet Sokola kraljevine
Jugoslavije v Ljubljani razpisuje javni natečaj za napravo:

1. zletnega plakata,
2. zletnega znaka

za imenovani pokrajinski zlet v Ljubljani.

Tega natečaja se morejo udeležiti vsi likovni umetniki
slovanske narodnosti, ki bivajo in delujejo na ozemlju kra-
ljevine Jugoslavije.

Razsodišče je sestavljeno iz:

1. arch. Josip Costaperaria, 2. akad. slikar Gojmir Kos,
3. ing. arch. Jože Platner, 4. profesor Janko Ravnik, 5.
- France Ahčin.

Likovni umetniki, ki se bodo udeležili natečaja mo-
rajo predložiti:

1. osnutek zletnega plakata v velikosti 63 krat 96 cm
v barvah, prikladnih za tisk v treh barvah;

2. osnutek zletnega znaka v mavčnem odlivku
v velikosti maksimalno 25 cm premera pri okroglih oblikah,
ali največ 30 cm dolžine najdaljše stranice ali diagonale pri
drugačnih oblikah.

Oba osnutka morata odgovarjati svojemu namenu, to se
pravi z njima mora biti dosežena učinkovita propaganda za
zlet, prikazati pa mora simbolično, v kakršnikoli obliki so-
kolsko idejo in namen zleta, ki mu je tudi proslava 70. let-
nega jubileja Ljubljanskega Sokola.

Vsakemu konkurentu je na voljo, da se udeleži na-
tečaja tudi z več kot enim osnutkom.

Nagrade so nastopne:

	za plakat	za znak
I. nagrada	Din 1.500.—	Din 1.500.—
II. nagrada	Din 1.000.—	Din 1.000.—
III. nagrada	Din 750.—	Din 750.—

Poleg tega so možni tudi odkupi nenagrajenih osnutkov za
največ Din 500.— po izreku razsodišča.

Vsi osnutki morajo biti označeni z geslom; v zalepljeni
kuverti, ki nosi enako geslo, pa morata biti navedena ime in
točen naslov konkurenta.

Rok za predložitev osnutkov je 24. marec 1933. ob 12. uri.
Osnutki se morajo izročiti do tega roka v pisarni Ljubljan-
skega Sokola v Narodnem domu v Ljubljani, Bleiweisova c. 28.

Vsi nagrajeni in odkupljeni osnutki preidejo v last
zletnega odbora. Osnutka, ki se ocenita s I. nagradama, bosta
tudi izvršena.

Nagrade in odkupnine, ki jih bo prisodilo razsodišče,
se bodo izplačevale iz zletne blagajne najkasneje do 8.
aprila 1933.

Nenagrajeni ali neodkupljeni osnutki se morajo dvi-
gniti najkasneje 1 (en) mesec potem, ko je izreklo razsodišče
svojo oceno, sicer zapadejo v last zletnega odbora.

Vsi došli osnutki se bodo razstavili na primeren, tudi
širšemu občinstvu dostopnem mestu.

Iz pisarne zletnega odbora za
prireditve I. pokrajinskega zleta Sokola kraljevine Jugoslavije
v Ljubljani, dne 25. februarja 1933.

V založbi revije »ARHITEKTURA« izlde knjiga
ing. arch. DRAGUTIN FATUR

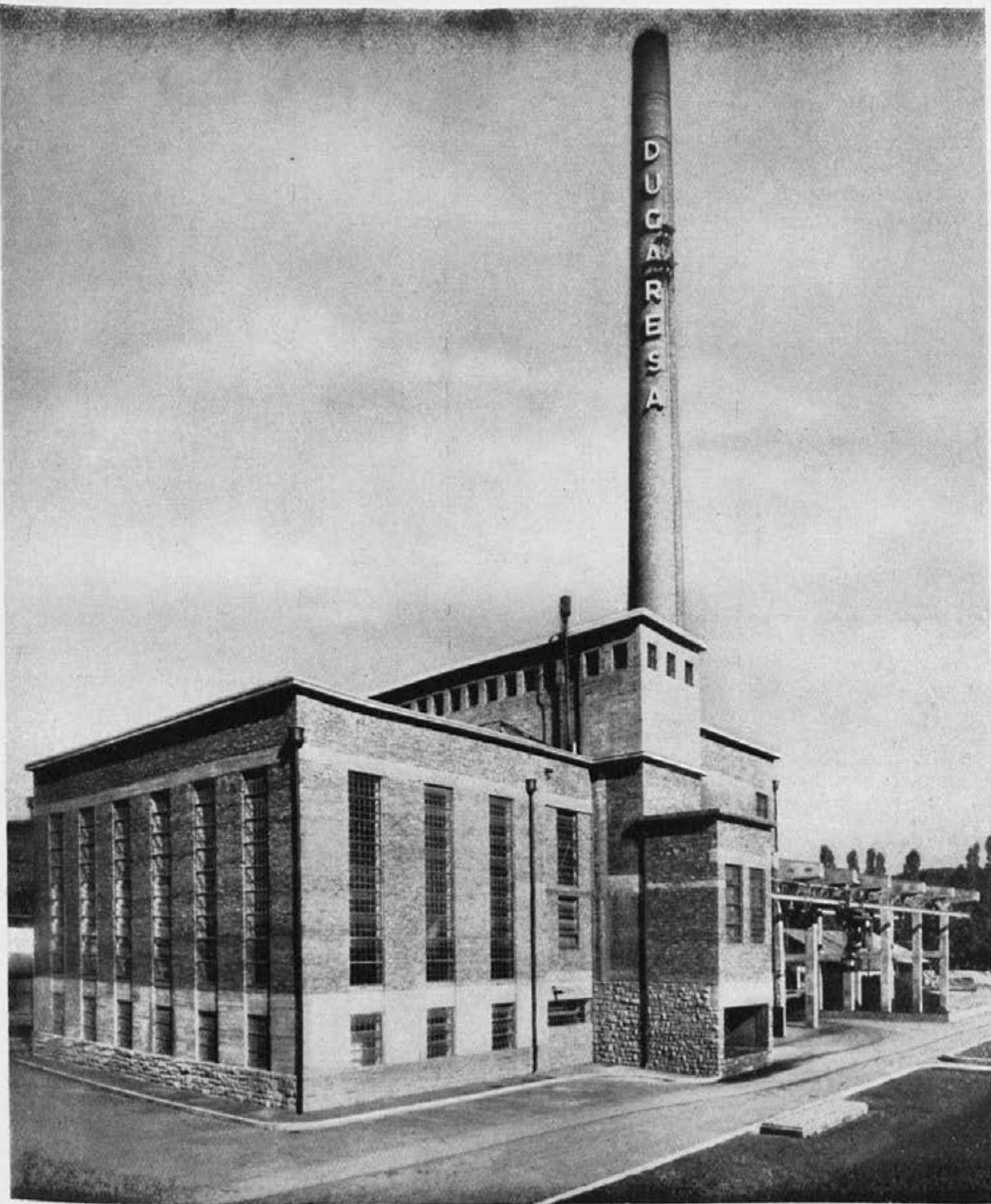
OPREMA

ki obravnava vse panoge notranje arhitekture
in bo Vaš najboljši svetovalec pri ureditvi
stanovanj. 120 strani velikega formata, vezana
v platno, tiskana na umetniškem papirju, nad
250 slik. — Cena v predplačilu Din 120.—,
po izludu Din 150.—.

Naroča se v upravi »Arhitekture«, Ljubljana,
Gajeva ulica 9

HERAKLITH

Izolacijska ploča, tehnički savršena, za potpunu izolaciju i zaštitu protiv vatre ●

Nova kalorična centrala tvornice u Dugojresi — Svi krovovi su izolovani Heraklith pločama Foto: Firšt, Zagreb

Konstruktivski crteži, preporuke, kao i ostale tiskanice dobivaju se kod ovlaštenih Heraklith-zastupnika:
 »MATERIAL« trg. dr. z o. z., LJUBLJANA, Dunajska c. 36 ● JULIO DEUTSCH, ZAGREB, Miramarska c. 20
 SCHOMANN & BAUER, NOVI SAD ● »OGREV«, BEOGRAD, Karadjordjeva 4 ● M. BETTIZA I SIN, SPLIT

Suho lepljene

znamke

vezane plošče
(šper-plošče)

»Ukod«

PRVA JUGOSLAVENSKA TVORNICA UKOČENOG DRVA D. D.

TVORNICA: **SUŠAK**, Telefon štev. 5

SKLADIŠČA:

BEOGRAD, Pariska ul. 13
Telefon štev. 27-704

LJUBLJANA, Tyrševa c. 31

Telefon štev. 32-49

ZAGREB, Samostanska ul. 8
Telefon štev. 85-48

Stalna zaloga: okume, jelše, bukev

dimenzije plošč: 220/122, 200/122

Originalna

Terrabona

suha žbuka
za fasade

upotrebljava se
danas najviše u
savremenoj
arhitekturi

Proizvodi

Samoborka d. d. - Zagreb

Cvetličarna: * Miklošičeva cesta
Aleksandrova 6

»**KORSIKA**«
LJUBLJANA

Umetno
trgovsko
vrtnarstvo
Vrtača 3

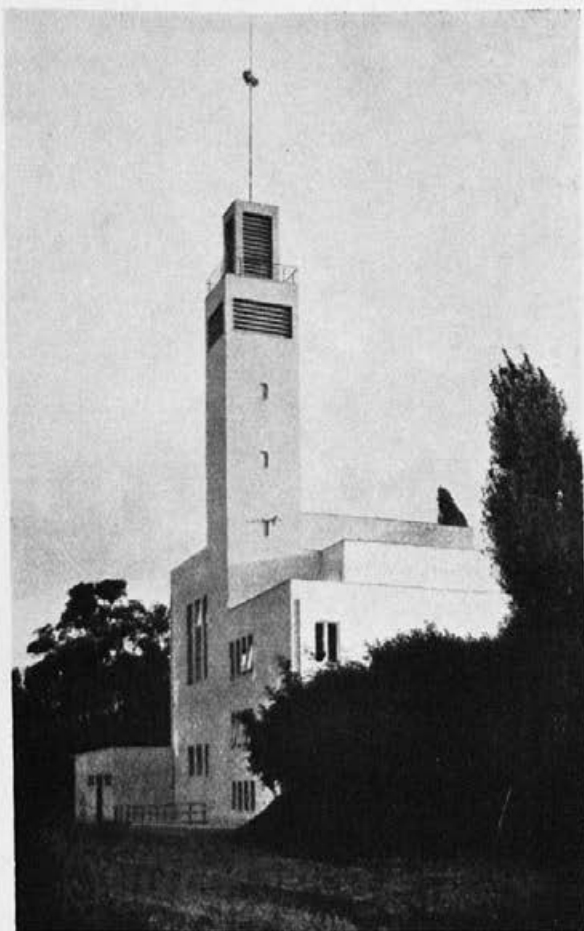
Ing. arch. Rado Kregar, Ljubljana:

SODOBNA ČEŠKOSLOVAŠKA ARHITEKTURA (L'architecture tchécoslovaque contemporaine)

Že leta 1923., ko se je Češkoslovaška republika udeležila svetovne mednarodne razstave v Parizu, je bilo opaziti posebno v njeni arhitekturi prelom s konvencionalno, predvno klasično smerjo. Poleg Rusije, Danske, Holandske ter deloma Nemčije in Avstrije je pokazala Češkoslovaška največ smisla za novo, kolektivno umetnost, konstruktivno-smiselno arhitekturo, ki je pozneje postala vodilna za vso svetovno gradbeno umetnost. Po njenih principih so usmerili svoje delovanje mlajši arhitekti vseh evropskih držav, posebno oni povojne generacije.

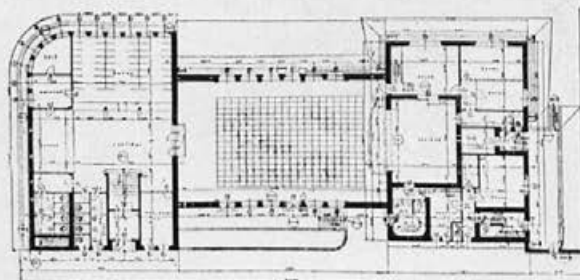
Revolucionarne ideje ruskega konstruktivizma, realizirane v praktičnem življenju, izpopolnjene z izkustvi evropske tehnike, aplicirane na veleindustrijsko produkcijo, so služile kot baza češkim arhitektom in graditeljem za kolektivno reševanje velikih gospodarskih in socialnih problemov, ki jih stavi vsakemu narodu sodobno življenje.

Češkoslovaška sodobna arhitektura izgublja kot vsa ostala svetovna arhitektura nacionalni karakter. Razvija se v enotno, svetovno, internacionalno in zadobiva socialen karakter. Ona je stvarna, logična, konstruktivna in povsem utilitarističnega značaja. Dasi je češkoslovaški narod nacionalno zaveden, je vendar v vsakem oziru toleranten. V svojih delih je velikopotezen, širokogruđen, svetovljanski. Velikopotezna je njegova politika, velikopotezna podjetnost njegove industrije, trgovine, svobodna, velikopotezna je njegova umetnost vseh panog in smeri, tako predvsem arhitektura, v kateri se izraža jasno njegovo svetovno naziranje. Kljub stoletni tradiciji, kljub svetovnim avtoritetam predvno generacije se je znal češkoslovaški narod odtegniti temu vplivu in krenil na povsem nova pota v političnem, gospodarskem in kulturnem življenju. Karakteristično je, da so številni vplivni voditelji v gospodarstvu in kulturi spoznali potrebo preorijentacije in se brez oklevanja in malenkostnih predsodkov prilagodili sodobnim življenjskim razmeram in temu primerno usmerili svoje delovanje. Ravno tej hitri in smotrni preorijentaciji dela in akomo-

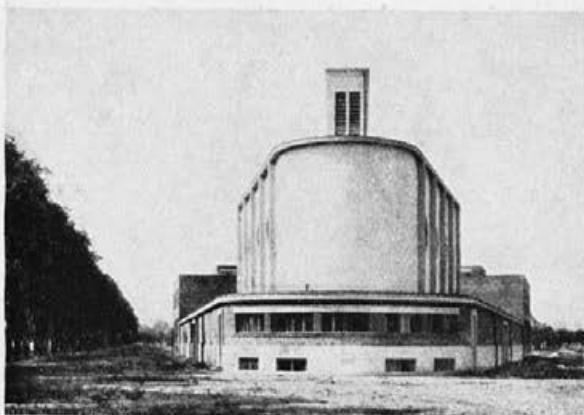
Arh. Jan Visek

Husova cerkev v Brnu
Eglise tchécoslovaque à Brno

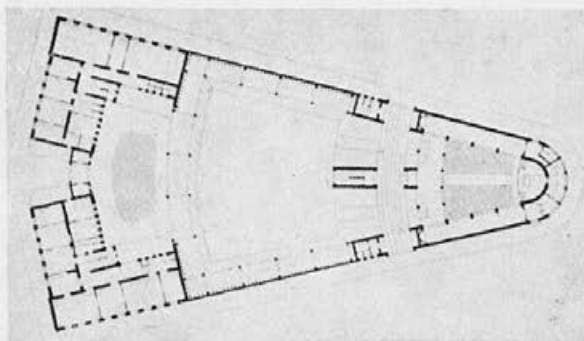
Husova cerkev v Brnu
Eglise tchécoslovaque à Brno

Načrt
Plan

Prof. J. Gocár

Češkoslovaška cerkev
v Kraljevem gradu
Eglise tchécoslovaque à Hradec králové

Češkoslovaška cerkev
v Kraljevem gradu

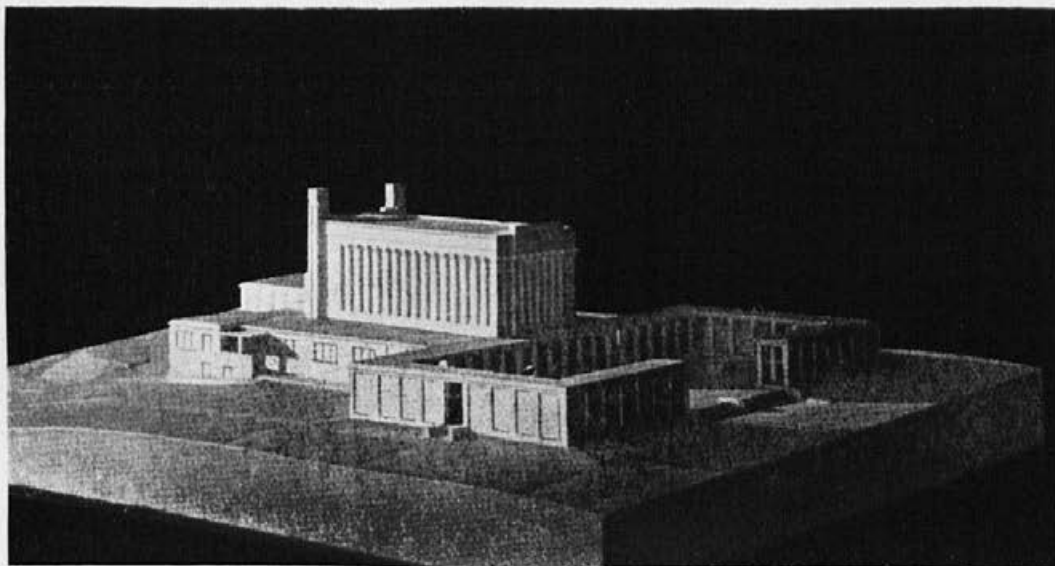
Eglise tchécoslovaque à Hradec kralové

Načrt

Plan

daciji vsakovrstnim življenjskim prilikam je pripisovati tako hitro konsolidacijo v političnem, gospodarskem in kulturnem življenju Češkoslovaške države. Le tako je tudi mogoče razumeti hitri razvoj češkoslovaške arhitekture: predvojna, nastala pod vplivom tradicije (renesanse, baroka, klasicizma), se takoj po prevratu preorijentira iz reprezentančne, plemenitaške, cerkvene, meščanske v trezno, stvarno, utilitarno, kolektivno, socialno-sodobno.

V lastni državi je nastal tudi poskus konfesionalne osamosvojitve: ustanovila se je češkoslovaška cerkev. Ker je ta mlada, reformirana, ni vezana na stare forme in na tradicijo. Svobodna je tudi v načinu gradnje svetišč, za katere uporablja nov gradbeni material (steklo, železobetonski, jeklo itd.), ki prevede nove konstrukcije. Nove forme se porajajo kot logična posledica v reševanju tlorisa in oblikovanju prostora. Na sedanost se naslanjajoča češkoslovaška cerkev se trudi nuditi svojim vernikom potreben pouk z vzgojo in pripravo za duhovno in materialno življenje in to pod najugodnejšimi pogoji. Z vsemi pridobitvami tehnike: centralno kurjavo, vodovodom, električno razsvetlavo, avtomatično ventilacijo, dvigali, zvočnim filmom, radiom, telefonom itd. — z vsem je opremljena cerkev, ki ima poleg molitnice še dvorano za kino, predavalnico, zborovalnico, oder, garderobe, stranišča itd. Ker je ta konfesija še mlada, tudi nima tradicije v načinu zidanja cerkvenih zgradb, nima izoblikovane

Arh. Alois
Mezera
Krematorij
mesta Prage
Crématoire
de la ville
de Prague

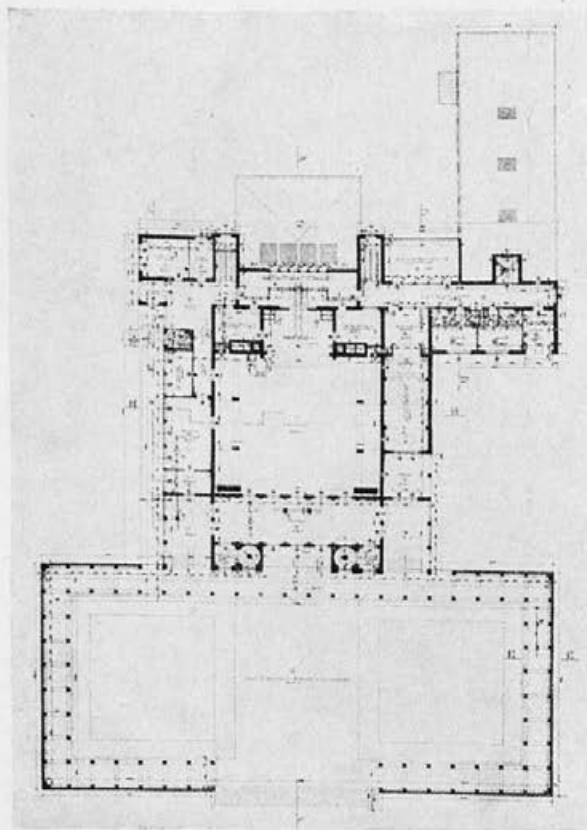
cerkvene arhitekture in so sedanje njene cerkvene zgradbe drzni, a dobro posrečeni eksperimenti.

V ozki zvezi s cerkvijo in njenimi obredi je prostor in način pokopavanja mrtičev. Češkoslovaška cerkev dovoljuje poleg pokopavanja tudi sežiganje. V kratkem času je zgradilo veliko mest številne krematorije z obširnimi kolumbariji v zvezi s pokopališči. Vse te zgradbe so v tehničnem in estetskem oziru popolne. Velike po obsegu učinkujejo monumentalno in imajo gotovo arhitektonsko vrednoto.

Veliko pažnjo posveča češkoslovaški narod kulturni in telesni vzgoji svojega naraščaja. Reforma celokupnega šolstva ima za logično posledico reformo šolskih zgradb, posebno onih za osnovno šolstvo, otroške vrtce, zavetišča itd. Na podlagi novih pedagoških stremljenj so se razvili trije povsem različni šolski tipi:

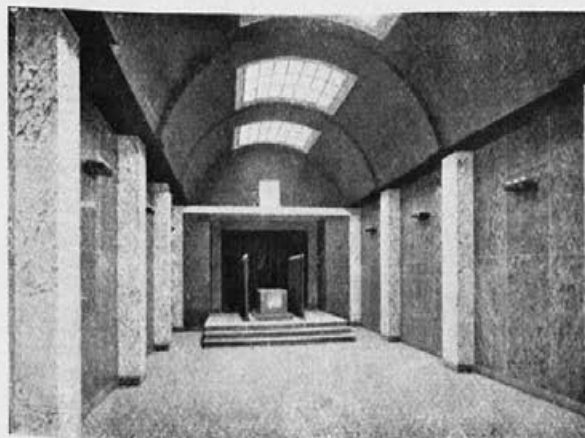
- I. Enotna osnovna šola.
- II. Delovna šola.
- III. Družabna šola.

I. Enotna osnovna šola ima namesto različnih vzporedno se razvijajočih šolskih oblik namen, ustvariti enoten osnovnošolski sistem, ki bazira na temeljnih pravicah demokratskega državljana, pri katerem je treba upoštevati različno nadarjenost, in ki vodi k različnim poklicem.

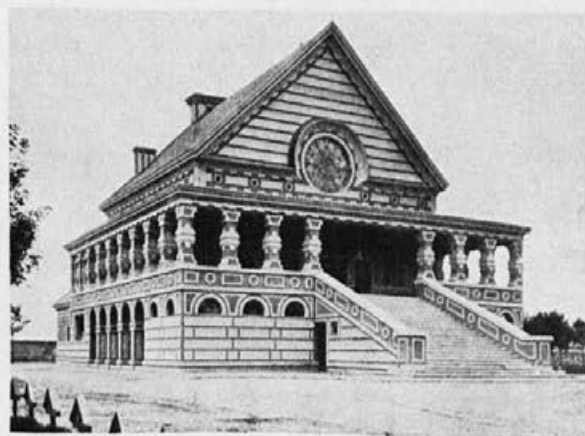
Krematorij mesta Prage
Crématoire de la ville
de Prague

Načrt prizemlja
Plan
du rez-de-chaussée

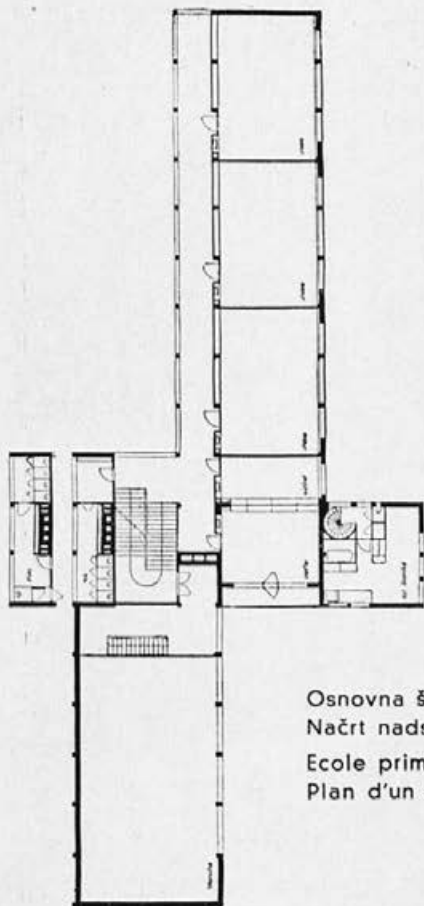
Krematorij mesta Prage
Crématoire à Prague

Dvorana za katafalke
Salle au catafalque

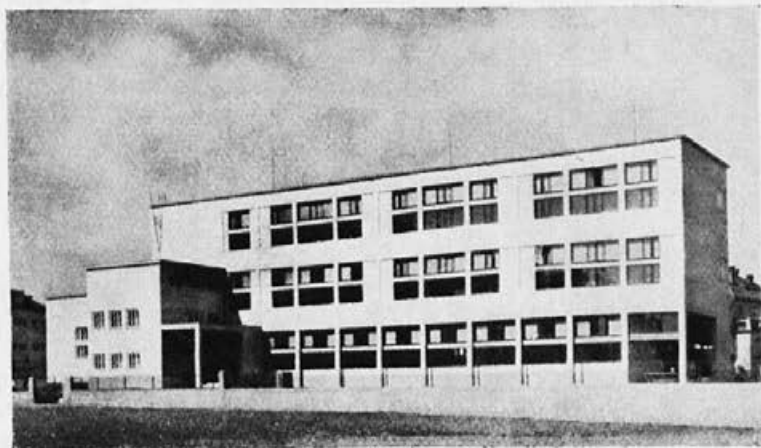

Arh. Pavel Janák

Krematorij v Pardubicah
Crématoire à Pardubice

Osnovna šola v Brnu
Načrt nadstropja
Ecole primaire, Brno
Plan d'un étage

Arh. B. Fuchs

Osnovna šola v Brnu
Ecole primaire à Brno

II. Delovna šola. Diferencijacija znanosti zahteva vedno nove stroke in komplicira sredstva za stvarno in znanstveno obdelavo stroke. Strokovno opremljene delavnice nadomestijo dosedanje uniformirane učilnice. Namesto dualistične razporedbe — učilnice in prirodoslovne ali umetniške specialne delavnice — je bolj ekonomična uporaba delavnic, ki so primerne tudi za teoretski pouk, in sicer za vse stroke.

III. Da se privadi gojenec na družabno občevarje, ki je v življenju nujno potrebno, priključi družabna šola običajnim šolskim prostorom še razne skupne prostore, kot čitalnico, igralnico, telovadnico, skupno jedilnico, prireditveno dvorano z odrom za igre ali koncerte, predavanja itd.

IV. Osnovni šoli je običajno priključen še otroški vrtec, ki ima pa svoje upraviteljstvo in je povsem ločen od osnovne šole glede prostorov, vhoda, vodstvenih prostorov itd.

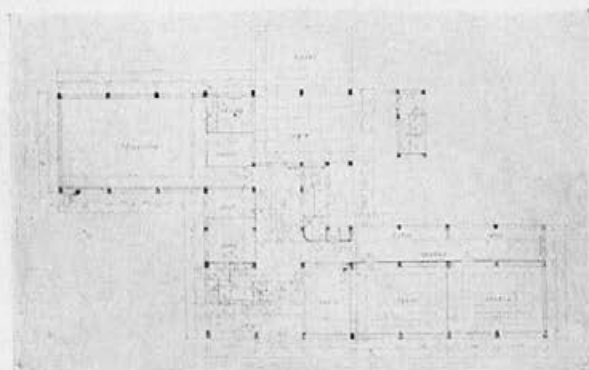
Reforma šolskega pouka se izraža tudi v celotni zasnovi tlorisa in arhitektonskem oblikovanju šolskih zgradb v ozki zvezi z naravo, vrtom, kar je iz higijenskih in estetskih razlogov pravilnejše in ima velike prednosti pred večnadstropnimi šolskimi kasarnami.

Enake važnosti kot kulturna vzgoja je za češkoslovaški narod telesna vzgoja njegove mladine. Naraščaj in odrasli obeh spolov, vseh socialnih plasti, vseh poklicev in položajev se združujejo v telovadnih in sportnih organizacijah, od katerih je najbolj razširjen »Sokol«. Ta organizacija si je zgradila po vseh večjih krajih svoje društvene domove »sokolovne«, tipične zgradbe, namenjene društve-

Arh. Kyselka

Nemška osnovna šola v Brnu
Ecole primaire allemande, Brno

Načrt prizemlja

Plan du rez-de-chaussée

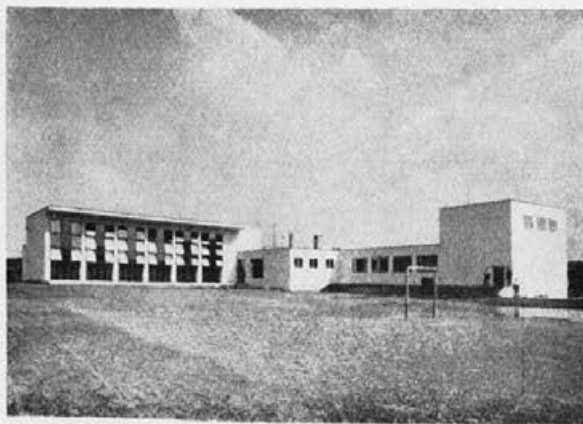
nemu, telovadnemu in sportnemu življenju v zvezi s prosvetno narodno vzgojo. Po svojem obsegu so te zgradbe monumentalnega značaja in vsebujejo poleg društvenih prostorov velike telovadnice in druge sportne dvorane, opremljene z najmodernejšim sportnim in telovadnim orodjem, v zvezi s stadioni na prostem, na katerih se vrše vsako leto javne telovadbe in druge sportne tekme ob navzočnosti tisočev članov in publike.

Poleg »sokoloven« ima Češkoslovaška za telesno vzgojo še številne druge sportne zgradbe za telesno higijeno. Javna kopališča v zaprtih zgradbah in na prostem so namenjena narodu, da more zadostno skrbeti za svoje zdravje. Vse te sportne zgradbe za telesno vzgojo so opremljene z najmodernejšimi higijenskimi napravami in tehničnimi pridobitvami sodobne gradbene tehnike.

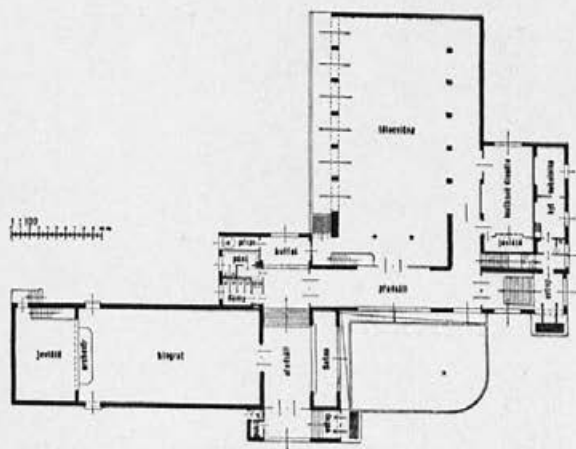
Politična osvoboditev, ustanovitev lastne države, osamosvojitve v gospodarstvu so ustvarile potrebo številnih upravnih poslopij, zgradb za pravosodje, srednje in visoko šolstvo, trgovino, obrt itd. Finančna in gospodarska osamosvojitve se zrcali v reprezentančnih, monumentalnih palačah bank, velepodjetij in industrijskih upravnih poslopij. Arhitektonsko velikopotezno zasnovane, solidno zgrajene vplivajo te stavbe kljub strogi stvarnosti in skrajni ekonomiji monumentalno, imponujoče. Lüksus se ne izraža v zunanjem dekoru fasad in okraskov, temveč v materialu, tehnični opremlitvi in udobnosti bivanja.

Osamosvojitve češkoslovaške industrije se kaže v njenem kolosalnem razmahu. Konkurenčni boj s svetovno, inozemsko industrijo je prisilil, uporabljati vse načine in pridobitve moderne produkcije, ki je v veliki meri odvisna od točne kalkulacije, posebno v investicijah za industrijske zgradbe. Visoko razviti umetniški čut češkoslovaških arhitektov pa je ustvaril tudi tem zgolj utilitarnim zgradbam povsem konstruktivnega značaja estetsko-monumentalno lice, harmonično zaključeno in vsled njihove dovršenosti neko arhitektonsko vrednoto.

Velikopotezno je znal češkoslovaški narod rešiti važno socialno vprašanje, to je stanovanjsko krizo. Država, občine in industrijska podjetja so zgradila številna stanovanjska poslopja bodisi v obliki enodružinskih bodisi večstanovanjskih hiš standardnega tipa po principih skrajne ekonomije, ki pa se ne izvaja na škodo udobnosti, higijene kakor

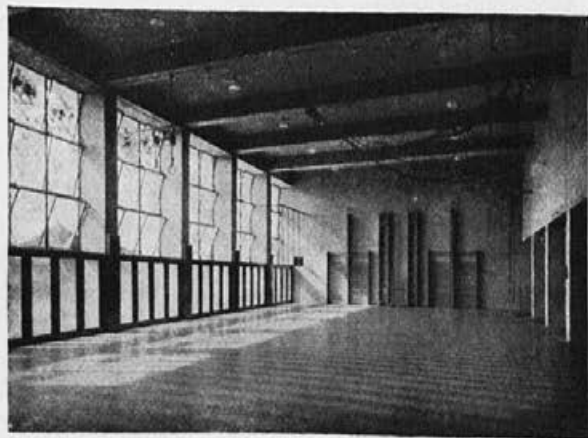

Arh. Ladislav Machoň „Sokolovna“ v Hostivařu
Maison de la Société gymnastique
„Sokol“, Hostivař

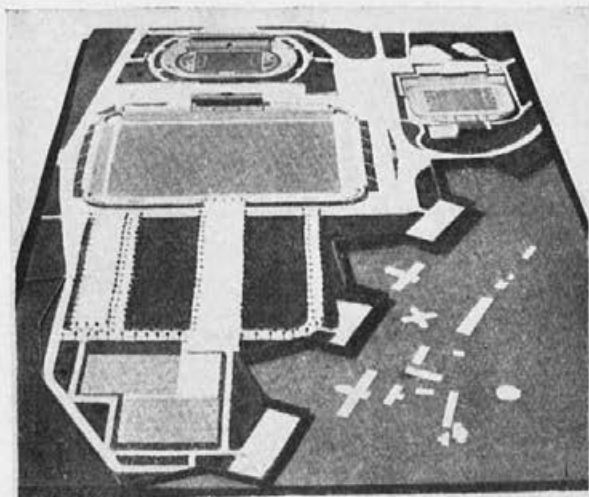
„Sokolovna“ v Hostivařu
Maison des Sokols, Hostivař

Načrt
Plan

„Sokolovna“ v Hostivařu
Maison des Sokols, Hostivař

Telovadnica
Salle
de gymnastique

Arh. Alois Dryák Model sokolsk. stadiona v Pragi
Maquette du stade des Sokols, Prague

Srednji del glavne tribune od zunaj
Vue extérieure de la tribune principale

Sokolski stadion
v Pragi
Glavna tribuna
s telovadišča
Stade des Sokols,
Prague
Vue de la tribune
principale
du stade

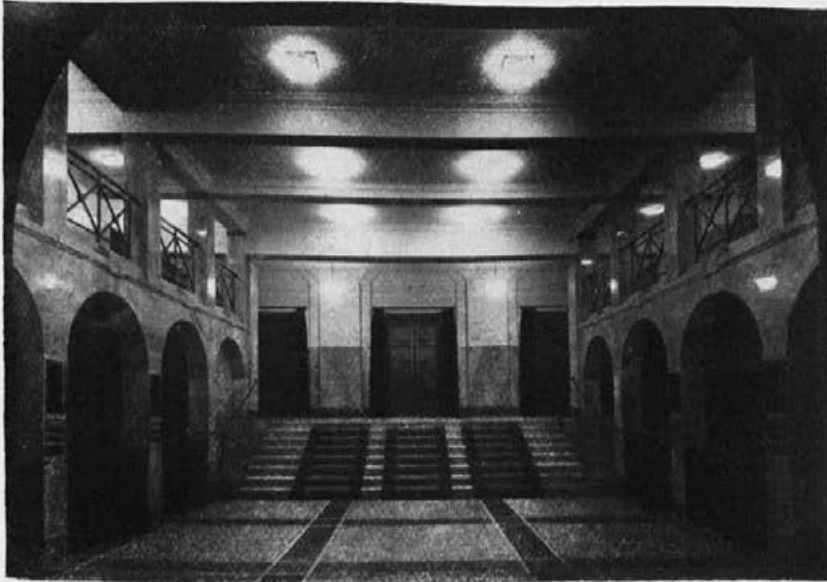
tudi ne estetike. Te zgradbe vsebujejo vse pridobitve sodobne stanovanjske kulture in zadovoljujejo tudi strokovnjaka tako v tehničnem kot estetskem oziru.

Velikopoteznost, ki se zrcali v vsem delu češkoslovaškega naroda, dobiva popoln izraz ne samo v poedinah zgradbah, temveč tudi v celokupni zasnovi mest, trgov, naselbin itd. Domalega vsa mesta imajo izdelane regulacijske načrte po najmodernejših principih urbanistike. Interesi posameznika se vedno podrejajo skupnim koristim. Glokobo razvit socijalni čut uvažuje tudi v teh načrtih vse ono, kar rabi človek kot eksistenčni minimum, ki mu mora biti v vsakem oziru zagotovljen. Maksimum zazidave, minimum zraka in solnca, dovolj zelenja, široke prometne žile, prostori za sport, otroška igrišča itd. — vse je predvideno ne v pretiranih, temveč normalnih, zdravih dimenzijah.

V vsem, tako v poedinah zgradbah kakor celokupni zasnovi mesta ali naselbine, se zrcali zdrava, trezna realnost, prosta romantične sentimentalnosti, velikopoteznost brez pretiravanja in megalomanije, realna trgovska spekulacija, pri vsem tem pa visoka kultura mladega, svobodnega češkoslovaškega naroda, ki rešuje življenjske probleme z objektivnega stališča s kolektivnim sodelovanjem države, občin, vseh stanov in poklicev s pravihim razumevanjem socijalnih pravic in dolžnosti.

Univ. prof. arh. Petar Bajalović, Beograd:

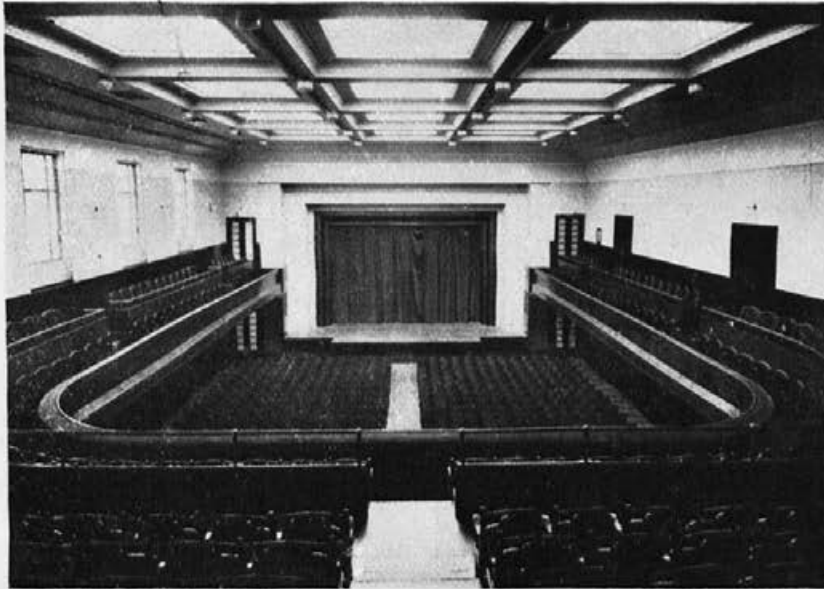
ZGRADA KOLARČEVOG NARODNOG UNIVERZITETA U BEOGRADU
(Université Nationale à Belgrade)

Glavni vestibil - pogled prema
dvorani
Vestibule principal

Pokriveno dvorište - foaje
za pušenje i garderobe
Fumoir et vestiaires

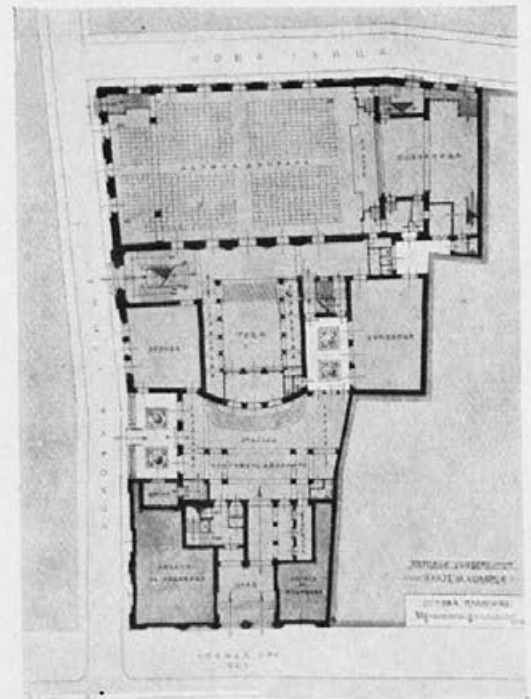

Velika dvorana - pogled prema pozornici
 Vue de la grande salle vers l'estrade

Nepravilno gradilište koje zbog skupoće susednih parcela nije moglo dobiti pravilniji oblik znatno je otežavalo rešenje glavnog ulaza sa Kraljevog trga. Osim toga, zahtevalo se što bolje iskorišćenje lica za lokale.

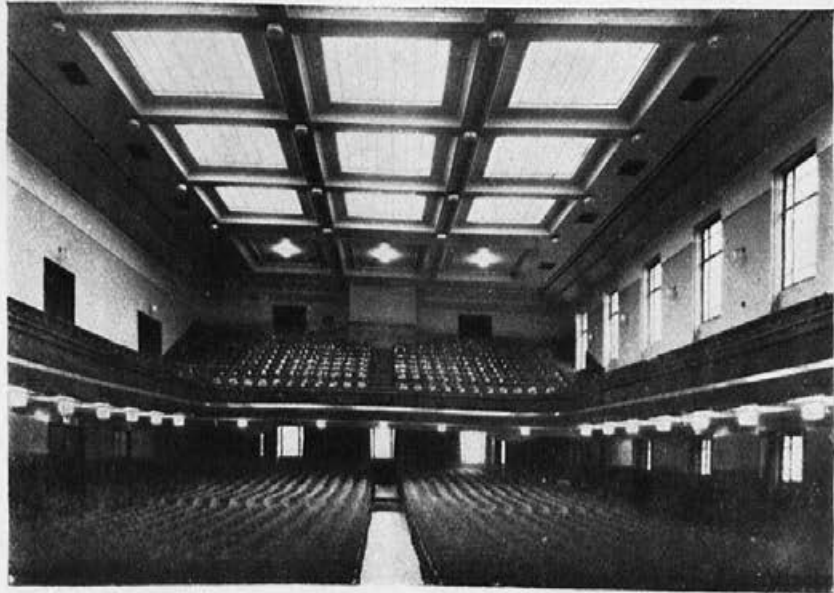
Zgrada je građena u dve etape. Prvo je zidana glavna zgrada Univerziteta sa velikom dvoranom na zadnjem delu gradilišta, između dve mirne ulice, a zatim je građena zgrada sa Kraljevog trga koja za sad služi za rentu, a kasnije će se i ona upotrebiti za potrebe Univerziteta. Obe zgrade spojene su pokrivenim dvorištem, obilno osvetljenim odozdo luksfer-prizmama, koje služi kao foaje za pušenje i garderobe. Obloga zidova i tavanice je u domaćoj teranovi, a sokl u poliranom veštačkom kamenu. Iz tog predvorja ulazi se u glavni vestibil sa garderobama po strani, više kojih su galerije za šetnju za vreme pauza. Pored glavnog ulaza postoje još dva ulaza iz sporedne ulice.

Glavna dvorana ima dimenzije 17×30 m, visine ca 10 m, i prima 1155 lica u parteru i na galeriji. Mesta za stajanje nema. Pod dvorane je horizontalan; pozornica je udešena

Osnova prizemlja
 Plan du rez-de-chaussée

Velika dvorana - pogled prema galeriji
 Vue de la grande salle
 vers la galerie

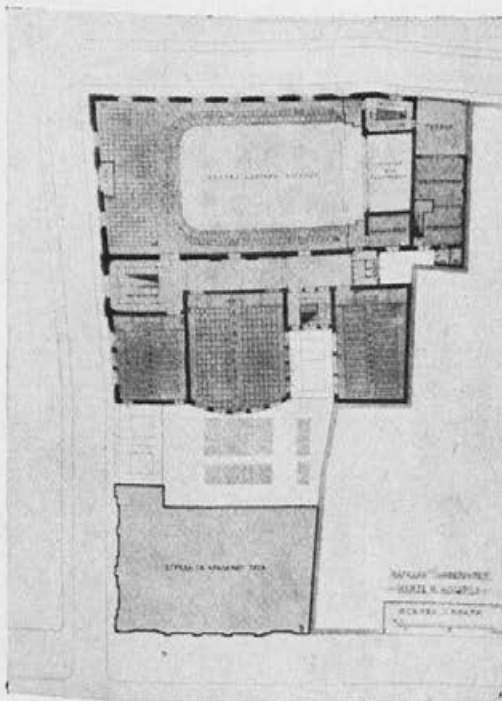

tako da se može iskoristiti i za pozorišne i kinematografske predstave, a prostran podium ispred pozornice omogućuje da se pri spuštenoj gvozdenoj zavesi održavaju na njemu kamermuzički i solistički koncerti, akademije i veća predavanja.

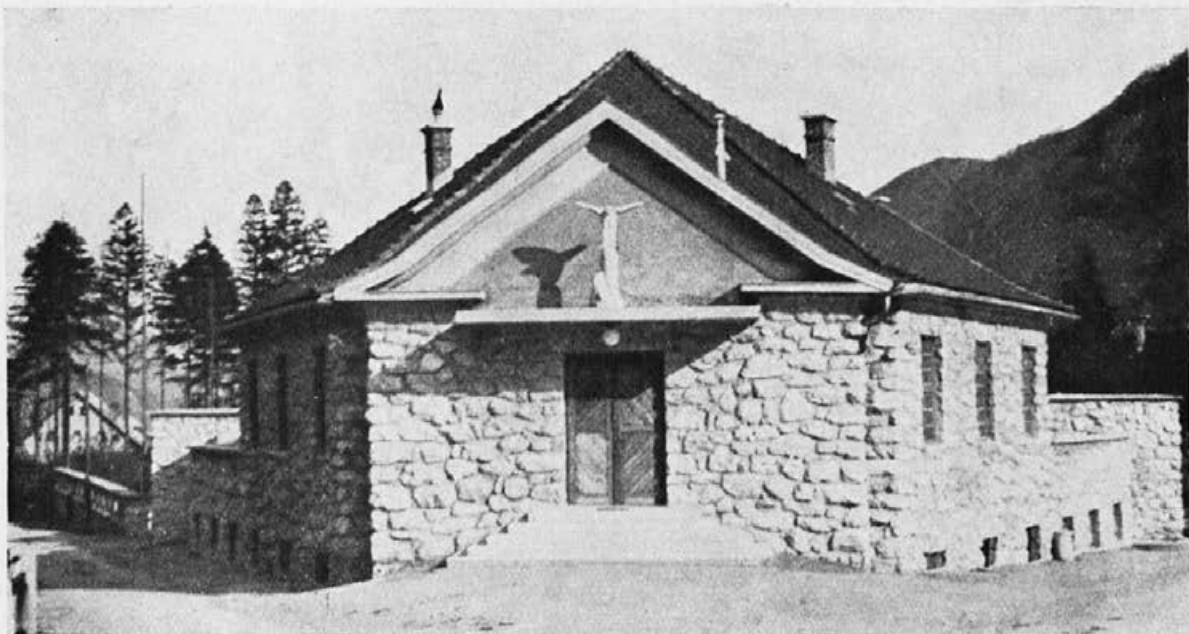
Zidovi velike dvorane u prizemlju do galerije obloženi su kavkaskom orahovinom, što je nesumnjivo doprinelo dobroj akustici dvorane. Isto tako obloženi su orahovinom naslon galerije i okvir oko pozornice. Sala je, pored prozora, osvetljena još i kroz tavanicu, koja se po potrebi može zamračiti mehaničkim putem.

Pored velike dvorane u glavnoj zgradi su još tri manje amfiteatralne sale za predavanja i više običnih slušaonica, atelje-a i radionica. Ispod glavne dvorane je poveći restoran-bife.

Zidano je opekom. Meduspratne konstrukcije armirani beton. Obloga unutarnjih površina: gips, teranova, veštački kamen i veštački mramor.

Osnova sprata
 Plan d'étage

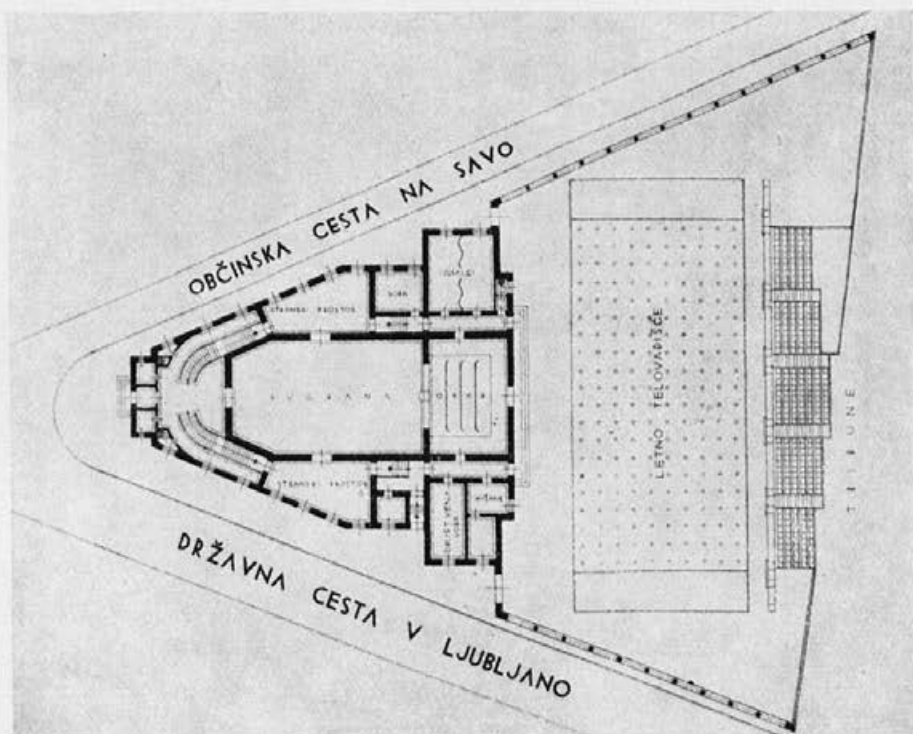
Pročelje
Vue principale

Ing. arch. Dragutin Fatur, Ljubljana:

SOKOLSKI DOM NA JESENICAH

(Maison de la Société gymnastique «Sokol» à Jesenice)

Talni načrt
Plan

Ing. arch. Dragutin Fatur, Ljubljana:

ZGRADBA DOMOV ZA TELESNO VZGOJO

(Maisons de gymnastique)

Dobra telesna vzgoja je v zadnjih desetletjih postala potreba in spoznanje ne le posameznikov, temveč tudi odgovornih državnih činiteljev naše zemlje. Vzniknilo je spoznanje, da domuje zdrav, sprejemajoč, živahen in delaven duh predvsem v krepkem, čilem in odpornem telesu, vsled česar je nastala z narodno-zdravstvenega in gospodarskega vidika neobhodna zahteva, da se posameznik in celota iztrgata iz tradicionalnega lenobnega zapravljanja in ugonabljanja razpoložljivih duševnih in telesnih sil v predmestnih krčmah in raznolikih zabaviščih.

Gospodarska osnova družabnih upravnih enot je izčrpana odnosno domala uničena; dana je potreba za obnovitev najosnovnejših pogojev blagostanja, to se pravi, treba je do skrajnosti izrabiti vse razpoložljive duševne in telesne sile kolikor mogoče sistematično po vsestransko dobro premišljenem načrtu. Za uresničenje je potrebna trdna volja do smiselnega, skupnega dela, medsebojna požrtvovalnost in pomoč moralno kvalificiranih posameznikov za dvig zavesti dela in dolžnosti v vseh družabnih slojih naroda. Predvsem so za reševanje dane naloge potrebni zdravi in krepki ljudje, preizkušeni v dnevnih nedostatkah življenja, katerih borben duh je samozavestno nadvladal materijo. Sproščeni duh, brez predsodkov in oklevanja, očiščen težeče materije je v stanu, sugestivno vplivati na razvoj dogodkov ter gibko uravnati njih potek v dobrobit celote.

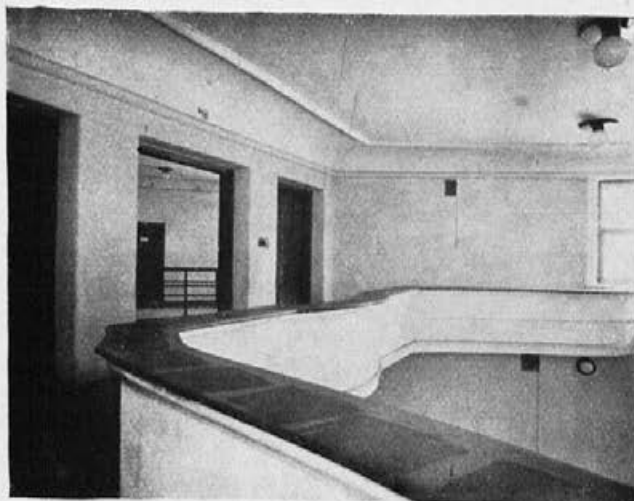
V današnji dobi zmede, negotovosti in nezanesljivosti v vseh pojavih dnevnega življenja narekuje zahteva samoohrane vzgojo čilega duha v zdravem in krepkem, proti vsem življenskim neprilikom odpornem telesu. Nadloga vse moderne vzgoje, ki goni človeka vedno bolj in k vedno večjemu naponu živčevja in delovanja uma, vzpostavlja istočasno potrebo po večjem sproščanju telesnih sil, kar moramo upoštevati pri sestavljanju vzgojno-organizatoričnega programa za splošen dvig narodnih dobrin. Napredek telesne vzgoje mora biti izkazan v okretnem delovanju duha, v odločnosti nastopa ter samozavestnem delu in življenski borbi tako za dobrobit posameznika kakor celote. Vsekakor še ni dosežena enotna smer v vzgoji naroda tako v telesno-kulturnem kakor socialnem po-

Foyer
Foyer

Dvorana proti galeriji
La salle

Galerija
Galerie

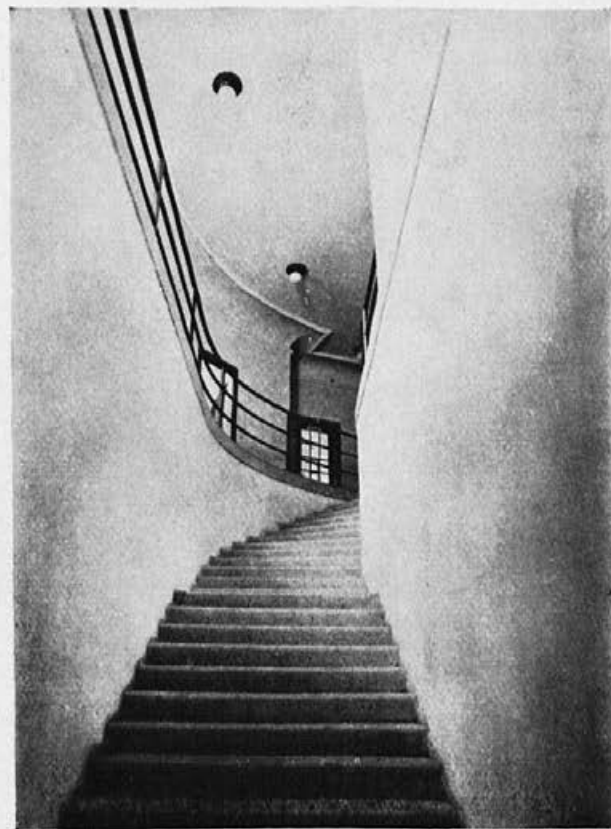

Vestibul
Vestibule

gledu, zaznamujemo pa v zadnjem desetletju pričetek sistematičnega dela vsaj za telesno kulturo.

Vsled skrajšanega delovnega časa v poklicnem delu je sodobniku dana prilika, da se udeležuje v raznih kulturnih organizacijah za duhovni in telesni razvoj, kjer ima vedno dovolj prilike za vsesplošno naobrazbo.

Za duhovno naobrazbo skrbe čitalnice, knjižnice, ljudske univerze ter raznovrstna kulturna društva, za telesno vzgojo pa enotna organizacija »Sokol« poleg raznoterih sportskih društev, ki bi morala pač vsa delovati v določeni smeri, stremeč k istemu vzgojnemu cilju. Pri zadostni priložnosti za razvoj in sproščanje telesnih sil vsakega posameznika nazarčujejo kriminalni primeri ter se zmanjšuje število beznic, ako se zasleduje vsestransko cilj dobrobita posameznika kakor celote. Boj za obstoj je osredotočen v znamenju izrazne narodne energije; narod z večjo odpornostjo in prekipevajočo, pravilno usmerjeno energijo nadvladuje sosede in je dolžnost upravnih enot kakor posameznika, da stremi za uresničenjem pravadnega ideala svobode in se stvari osnova za blagostanje celote in s tem posamezniku.

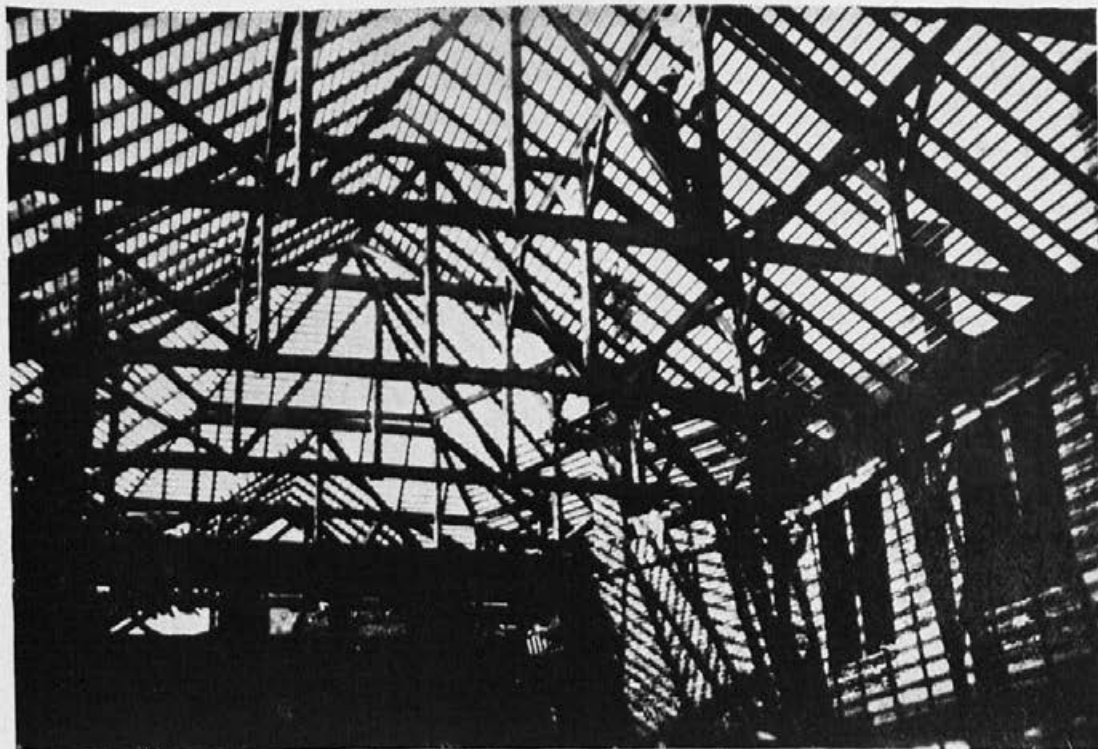
Stopnišče
Escalier

Gradnja vsakovrstnih pripravnih igrišč in vežbališč je najvažnejši pogoj za urejeno izvajanje vseh panog sporta ter sistematične telesne vzgoje. Povsem kvalificiran vzgojitelj mora delati skupno z zdravnikom, a vse delo izzveni v praznoto, če ni na razpolago urejenih igrišč in vežbališč. V sporazumnem delu med navedenima in arhitektom ter po možnosti kiparjem, slikarjem, literatom in glasbenikom vidimo uresničeno misel »olimpijad«, ki jo goji večina narodov današnje dobe, — duh si gradi telo.

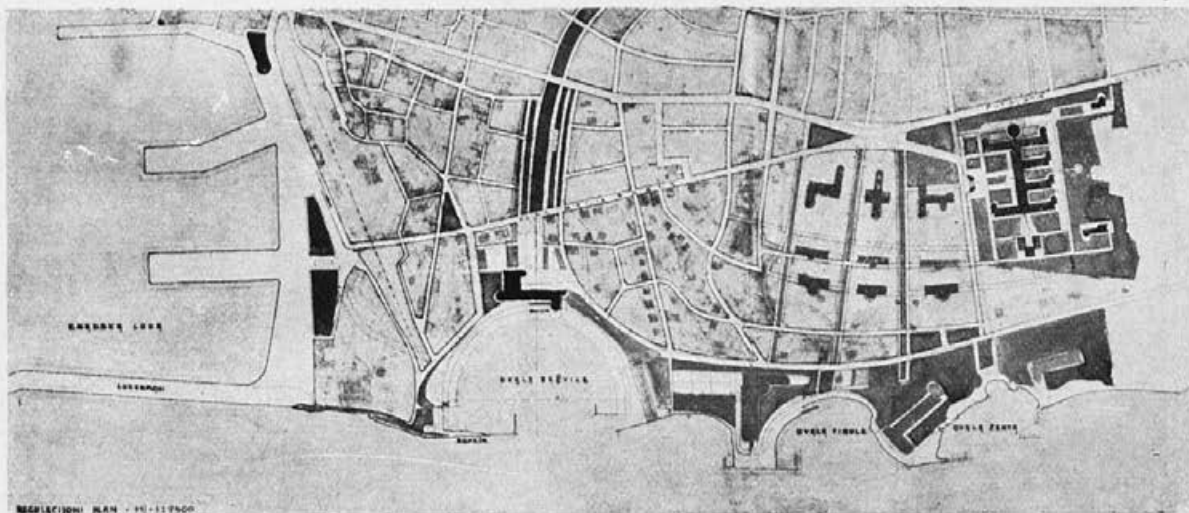
Obeležje vse telesne vzgoje se kaže v gradnji vežbališč in igrišč ter je nastopila skrajna nujnost, da odločujoči činitelji naše zemlje uvidljivo uvažujejo konstruktivno in arhitektonsko oblikovanje stavb in terena, ki služi za izvajanje gimnastike, iger in sporta. Ni namen telesne kulture, da vzgaja borce v neestetskih poslopih z mogočnimi pročelji, temveč da nudi prijateljem sporta poslopja in vežbališča, ki jih potrebujejo in ki zaščajajo glavnim zahtevam uvaževanih pogojev, in sicer:

1. skrbna tehnična izdelava in oprema ter nizki vzdrževalni stroški;
2. majhni nabavni stroški radi omejenih gmotnih sredstev;
3. estetsko obeležje v osnovno podani izrazni obliki sodobne telesne kulture.

Za tehnično izdelavo vežbališč obstoje določena, z izkušnjami pridobljena pravila, ki jih je vedno uvaževati ter je v osnovi izključiti vse fantastične domisljice sodelujočih, ki niso v skladu z bistvom naloge. Gmotna sredstva so vedno omejena ter mora zasnova prevideti v celokupni izdelavi ravnovesje z razpoložljivimi in bodočimi materialnimi sredstvi. Optimizem v kateremkoli pogledu ni umesten in je vedno računati z realnim stanjem razmer. Običajno pada stremeče hotenje iz ekstrema v ekstrem in ako niso dani pogoji za izvedbo sijajnega, s plastiko preobloženega objekta, je estetična zahteva povsem zanemarjena, kakor bi arhitekt ne imel možnosti, izrazno oblikovati dano nalogo v harmonično celoto linij in ustvariti prijetno sorazmerje obstoječih in nastajajočih gmot.

Ostrešje
Hangar aux combustibles

Regulaciona osnova
Plan de la régulation

Ing. arch. Nikola Dobrović, Prag:

REGULACIJA KUPALIŠNOG PREDELA »BAČVICA«, »FIRULA« I »ZENTE« U SPLITU

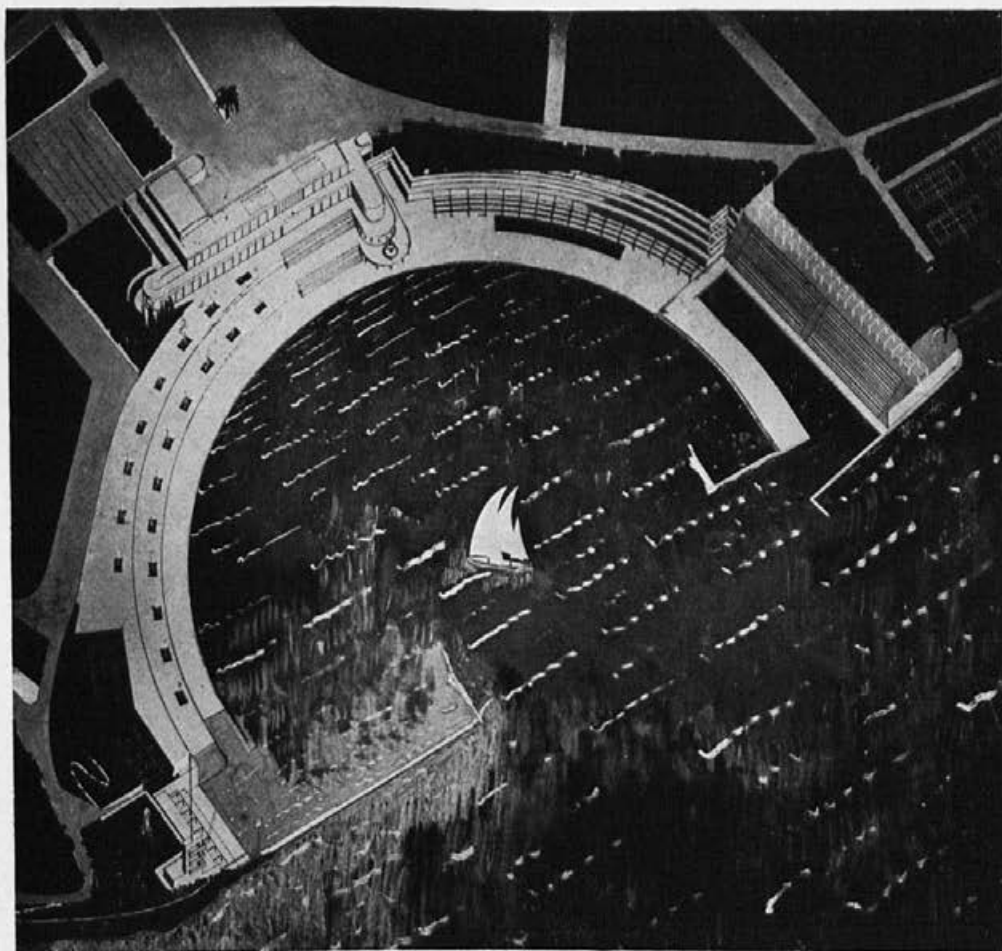
(Régulation du quartier de bains à Split)

Urbanistički principi u pogledu regulacije celog kupališnog predela. Po izveštaju splitske opštine predviđeno je otprilike za jedan decenij udvostručavanje stanovništva. Zbog toga se autor u izgradnji ovog idejnog projekta držao ne samo estetskih spekulacija, nego se rukovodio i sledećim urbanističkim principima:

1. Regulacija prometa (pešačkog i kolskog).
2. Koncentracija kupališnog, sportskog, zdravstvenog i turističkog života u opštini.
3. Rekreacione mogućnosti građanstva i turista.
4. Novoestetski momenti.

1. U pogledu prometa deli se saobraćaj na lokalni, t. j. saobraćaj između kupališnog rajona i ostalih gradskih četvrti i na prolaze, t. j. veze između pojedinih gradskih četvrti kroz kupališni rajon. Lokalni saobraćaj predviđen je u granicama generalnog plana, t. j. preko Pazarišta ulicom »X« do glavne osi kupališnog rajona po kojoj je projektovan 75 m širok, u glavnom parkiran, drum. Druga, direktna veza, uspostavlja se produženjem ulice Matije Gupca u levo i desno, i to sa

strane železničke stanice pomoću mosta iste širine kao što je i ulica, i pomoću rampe kojom se omogućava silaz sa kote 10.00 na kotu 8.50. Time je doveden u organsku vezu i onaj deo luke koji je dosada zbog terenskih poteškoća (dubok prosek u kome leži stanica) bio oštećen. Pešački saobraćaj osim već spomenutim glavnim ulicama može se kretati sa malim obilaženjem (šetači) i od lukobrana do Kavale i kupališne zgrade, kao i uzduž pruge ivicom preseka u kome se nalazi železnička stanica, do Kavale. Po ovom projektu ostaju sve dosadašnje komunikacione veze, samo da su popravljene. Nove su komunikacione veze sa projektovanim novim naseobinama koje će se stvoriti. Za lokalni kolski saobraćaj predviđene su ulica »X« i ulica Matije Gupca preko mosta. Za pešački saobraćaj predviđene su osim gornjih još i široke staze uzduž pruge i morske obale preko Kavale. Za prolazni saobraćaj između Splita i splitske okoline preko kupališnog rajona predviđene su ulica »X« i ulica Matije Gupca koje se diagonalno seku, i put od »Firula« uzduž morske obale. Put od »Firula« tangira ulicu »X« kao i ulicu Matije Gupca na više tačaka.

„Bačvice“

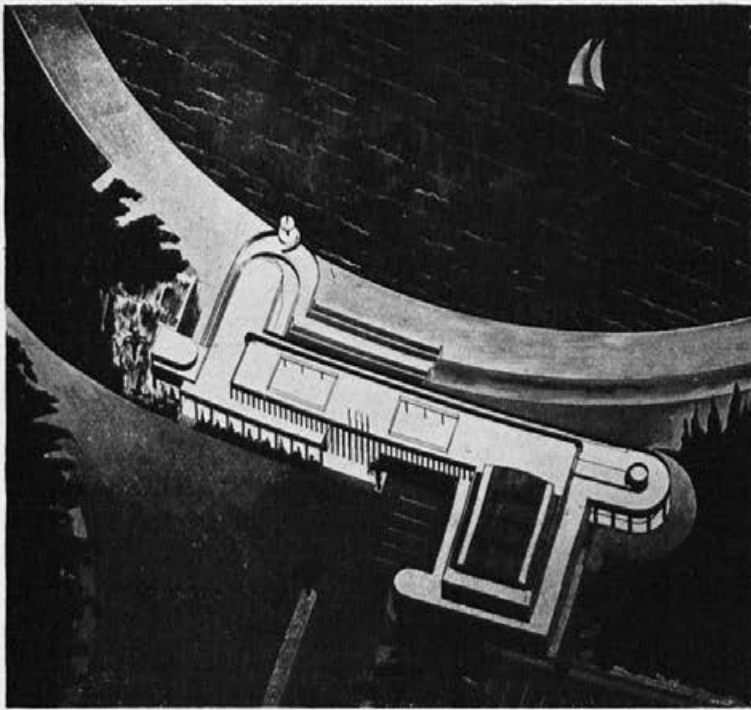
Pogled sa morske strane
Vue du côté de la mer

2. Između glavnih saobraćajnih arterija ostavljena je sva površina sa već postojećim vilama u istom stanju kao i dosada, samo sa manjim ispravkama. Ostali teren koji dosada nije bio obrađen generalnim planom podelio je autor na ulice koje vode približno po visinskim linijama, paralelno sa morskom obalom, i na ulice koje u obliku zraka silaze po padini ka obali (na put od »Firula«). Ovakvom regulacijom još neobrađenog dela uravnotežava se glomaznost regulacije već postojećeg dela. U cilju što racionalnijeg iskorišćavanja danog terena hoteli su projektovani terasovito jedan nad drugim u dva reda do vrha uzvišenja na kojem se mestu seku ulica »X« i ulica Matije Gupca. Time su i hoteli sa svih strana pristupačni. Zdravstveno-sportski za-

vodi (event. sanatorium) projektovani su uz samu morskou obalu, oko uvala »Firule« i »Zenta«, i situirani tako da potpuno odgovaraju prirodnoj formaciji zemljišta. Kupališna zgrada, u smislu natečajnog programa leži u samoj osi »Bačvica«.

3. Koncentrišući sve ustanove (hotele, zdravstveno-sportske zavode, kupališta, šetališta itd.) na površini udaljenoj od dnevnog i poslovnog života, ali, ipak, odlično vezanoj za gusto naseljene krajeve, omogućava ovaj projekt građanima i turistima dobru rekreaciju.

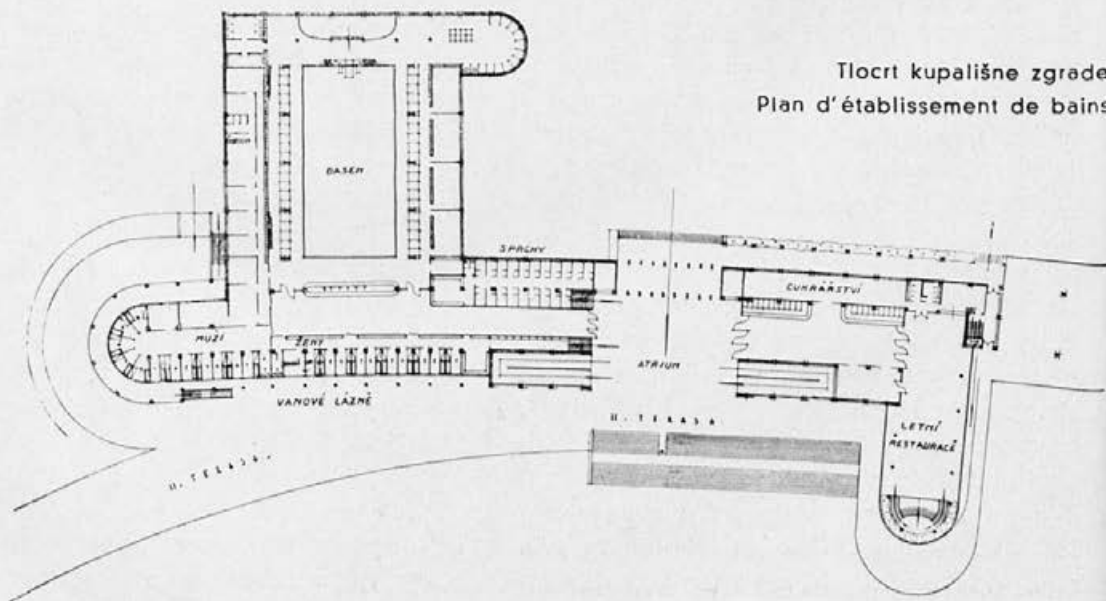
4. Kod rešavanja tehničkih i estetskih problema autor se rukovodio principima modernog urbanizma što se, uostalom, vidi ne samo iz regulacionih nego i iz detaljnih planova.

„Bačvice“ — Kupališna zgrada
Établissement de bains

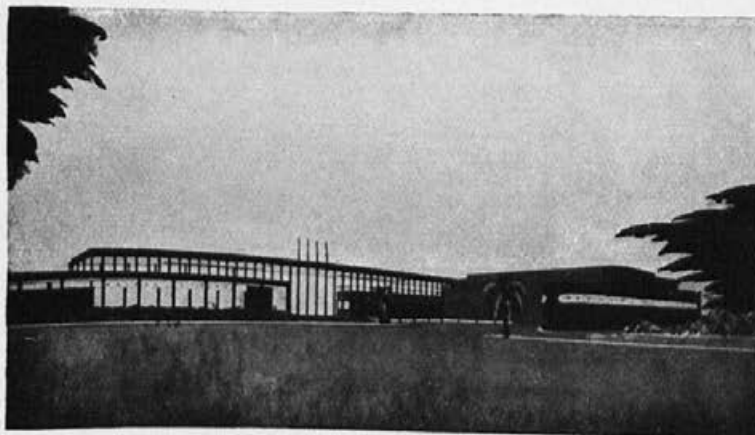
Uža regulacija uvala »Bačvice«, »Firule« i »Zenta«. Kao prirodna dominantna amfiteatralnog oblika uvala, kupališna zgrada zaprema prostor u središtu uvala. Pošto su obale uvala strme, a malom korekcijom moguće je ispraviti dosadašnji nepravilni oblik u geometrijsko pravilan polukrug,

dobilo bi se mesto za plažu uz more, terasoviti prostori za kabine, na desnoj strani mesto za tribune i otvoren bazen za plivačke utakmice. Sa leve strane, ispod rida Kavale, strma obala ispravlja se smeštajem »Veslačkog kluba« stepenastog arhitektonskog oblika, tako da se viši teren nalazi na nivou krova.

Tlocrt kupališne zgrade
Plan d'établissement de bains

„Bačvice“ — Kupališna zgrada
sa kopne strane
Vue du côté de la terre

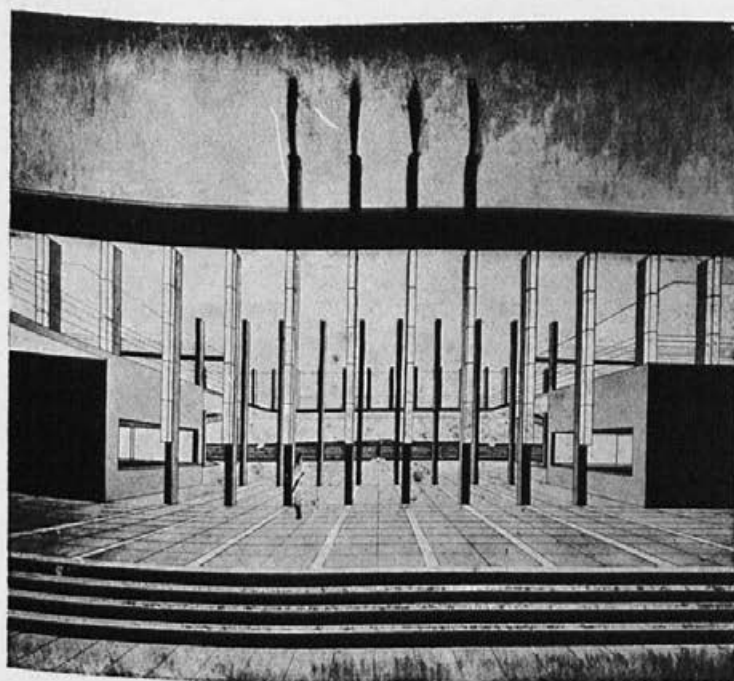

Železničku prugu koja je dolazila dosada sve do obale autor je potisnuo nazad za circa 25 m, i zagradio je prosek sa kupališne strane nasipom.

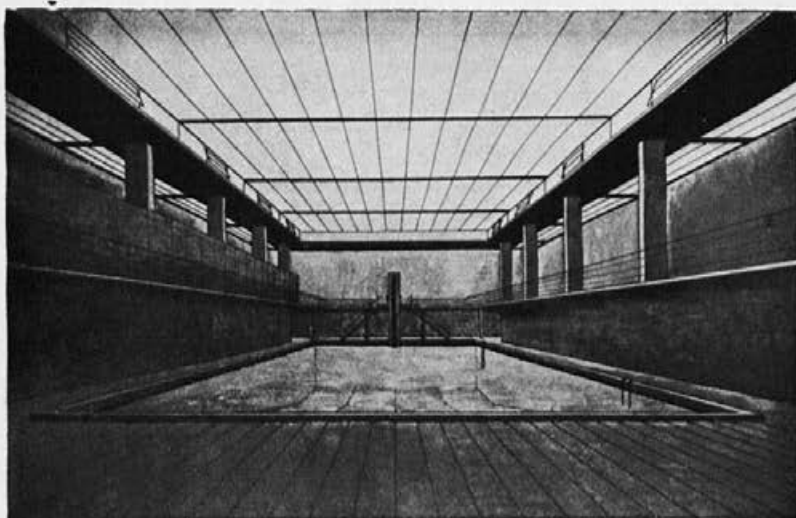
Unutrašnji raspored kupališne zgrade vidi se iz pojedinih crteža. Kabine za muškarce zauzimaju prvu terasu, a za ženske drugu. Eventualno povećanje broja kabina preko trenutne potrebe (kupalište je predviđeno za 4.000 osoba), omogućeno je potpunim iskorišćavanjem terasa. Porodične kabine smeštene su u desnu četvrtinu kruga stepenasto jedna iznad druge. Polukrug uvale zatvoren je delimično sa jedne i druge strane kraćim

molom i skakalištima. Ovima će se postignuti dekoncentracija posetilaca kupališta. Plivačima će stajati odmah pored skakališta na raspoloženje duboka voda, a neplivači zadržaće se na periferiji polukroga. Iz iskustva je poznato da se posetioci, u pomanjkanju drugih atrakcija, zadržavaju u jednoj gomili. Ovim delimičnim zatvaranjem uvale molom i skakalištima, osim dekoncentracije posetilaca, postizava se i estetski vrlo lepa slika.

Uvale »Firule« i »Zenta« ostaju, uglavnom u prvobitnom obliku, samo su tehnički osigurane i snabdevene prilazima ka moru.

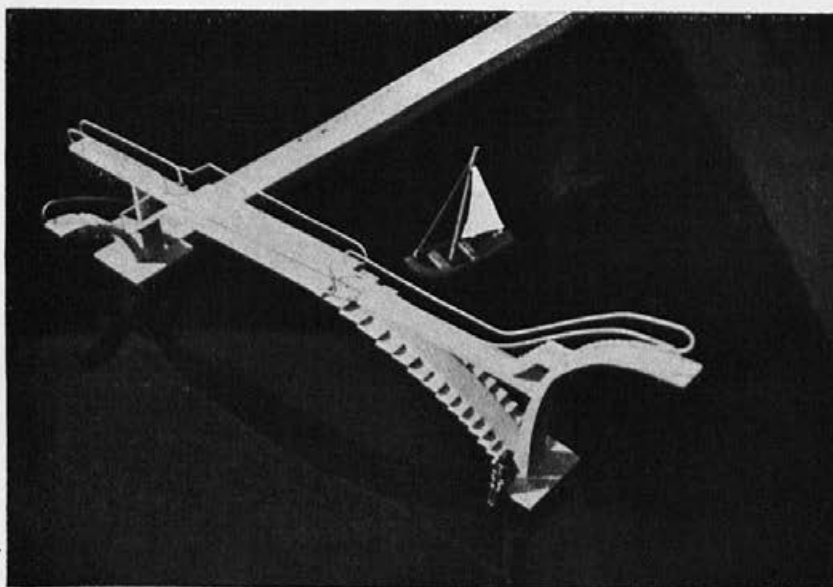
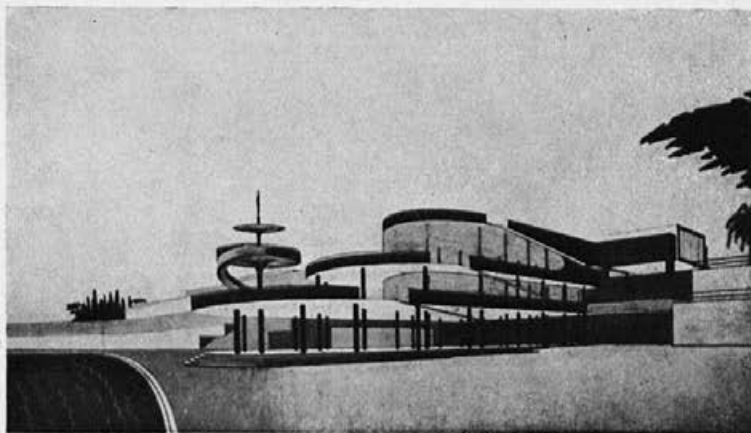

Glavni ulaz u kupalište
Entrée principale

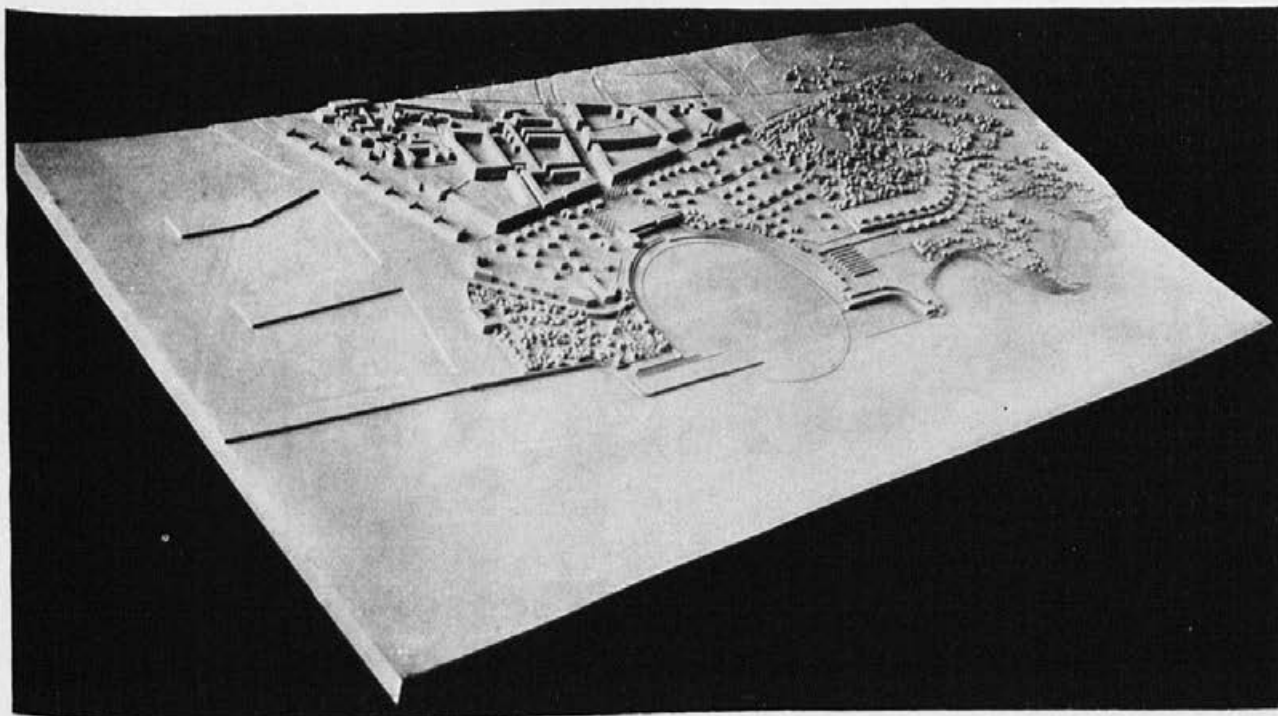

„Bačvice“ — Unutrašnjost kupatila
Piscine d'hiver

Letnja restauracija
Restaurant d'été

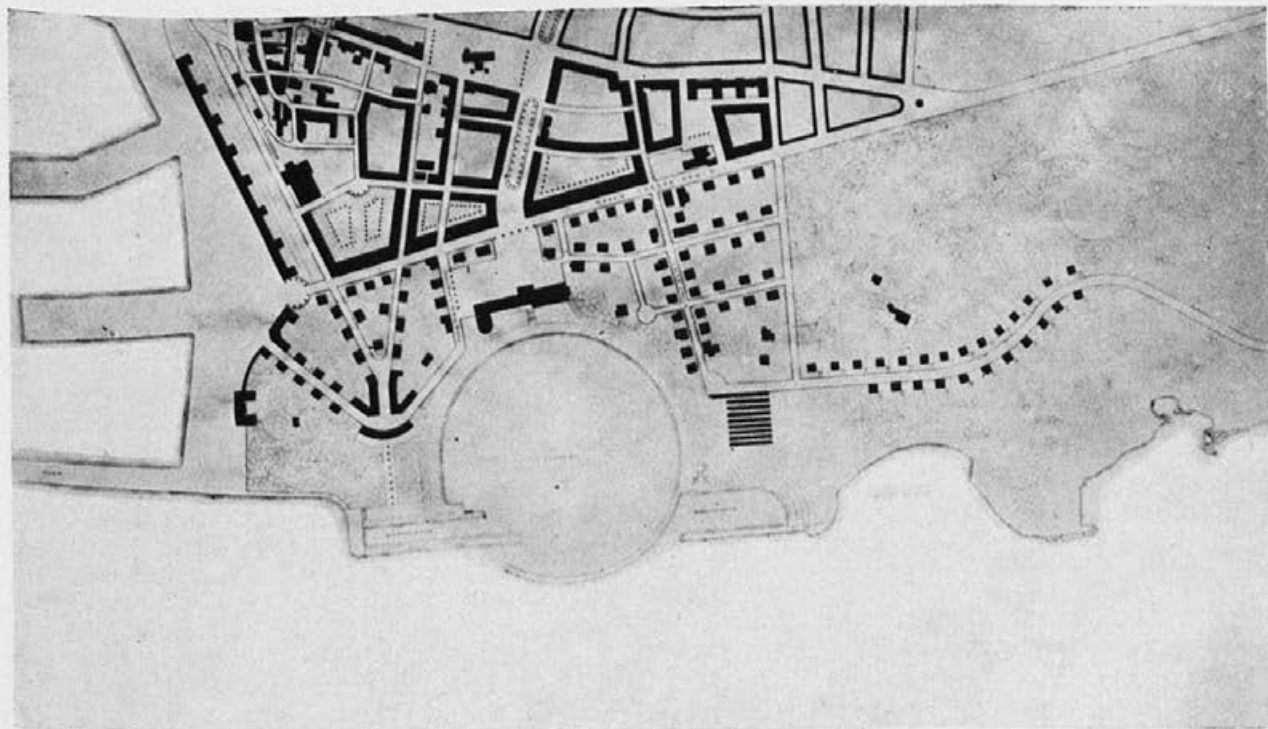

Skakalište
Tremplin

Arh. Jože Mesar

Regulacija kopališkega dela v Splitu — Model
Régulation du quartier de bains à Split — Maquette

Arh. Jože Mesar

Situacija
Situation

ZA REFORMU NAŠIH GROBLJA.

(Pour la réforme de nos cimetières)

(Prilog stručnoj literaturi arhitekture vrtova.)

»Romantično« groblje u obliku pokrajinskog parka.

Cimetière romantique en forme d'un parc.

(Hamburg—Ohlsdorf.)

Obiteljsko grobište za šest osoba. Ispod konifera cvatu rododendroni, do njih primule i različno cvijeće kroz cijelo ljeto. Klupa je diskretno smještena između »kullsa« drveća.

Cimetière de famille à 6 personnes.

(Hamburg—Ohlsdorf.)

U estetskom naziranju, kad je u pitanju oblikovanje groblja, zapažaju se u Evropi dvije precizno diferencirane tendencije: južno od Alpa upotrebljava se pretežno kameni materijal, dok u sjevernjačkim zemljama prevladava živo raslinje kao građevni element i izraz osjećajnosti. Stoga ne možemo slike novijih talijanskih i francuskih groblja, koja i pored »monumentalnih« građevina i skupih spomenika često čine neprijatan utisak, upoređivati sa jednostavnošću i vedrom ljepotom danskih i švedskih groblja. A kod nas? — Držim da bi mnogo i neoprostivo griješili kada bismo — navlastito na zagrebačkom Mirogoju koji je preko živahnih brežuljaka tako jedinstveno vezan sa mekim zelenilom šumovitog Sljemena — htjeli inkarnirati osjećajnost svoju isključivo u tvrdi kamen i beton.

Boraveći u Njemačkoj sa osobitom sam ljubavi studirao tamošnja groblja. Nijemci su još za vremena spoznali grijehe koji su posljedica propadanja estetske kulture u prošlom stoljeću, pa su se ozbiljno dali na posao da dostojno reformiraju uređenje groblja. U Münchenu postoji čuveno groblje u šumi, koje je 1907 g. uredio Grässel. Tu su grobovi raspoređeni ispod drveća i na proplancima divne smrekove šume. Grässel je prvi oživotvorio moderna načela glede nadgrobnih spomenika, te je dosljedno i upravo tvrdoglavom ustrajnošću progonio sa groblja malograđansku samovolju i izrode rdava ukusa. Za svako pojedino odjeljenje unaprijed je bila određena veličina, oblik i gradnja spomenika. Na taj se način već u početku dobivala jedinstvena i mirna slika groblja. Međutim, ovdje moramo naglasiti, da se šumovito groblje ni pošto ne smije smatrati kao nekakav »univerzalni recept« za najbolje uređenje groblja. — U Hamburgu je već 1875 g. počeo Cordes uređivati širom svijeta poznato centralno groblje u Ohlsdorfu, i to u obliku pokrajinskog parka; u duhu ondašnje romantike grobovi su manje više skriveni između »kullisa« grmlja i drveća. Stvarniji je, pa otuda i ljepši, po nacrtima Linnea arhitektonski uređen noviji dio tog ogromnog groblja koje obuhvaća preko

370 hektara. Nijemci imaju slična groblja također u nekim drugim gradovima (na pr. šumoviti park u Stuttgartu), no danas gotovo nijedan njemački grad ne misli više na to da i buduća groblja svoja uređuje u šumi ili u umjetno zasadenom parku; ovakova groblja zahtijevaju barem još jedanput toliko prostor koliko je potreban za arhitektonski uređeno groblje. Šumovito je groblje umjesno jedino tamo gdje imamo na raspoloženju prikladnu parcelu već postojeće šume. Uprave modernih groblja vode računa o tome da se barem 60% površine iskoristi za grobove.

Uostalom, pitanje, kakav vanjski izgled treba dati groblju (ili šumovito groblje, ili u obliku parka ili strožiji arhitektonski izgled), mora, sasvim razumljivo, u prvom redu odgovarati lokalnim prilikama i stvarnim potrebama. Po pravilu, vrtni se arhitekt mora prvenstveno ravnati prema tlu i konfiguraciji dotičnog terenskog kompleksa.

U novije se doba, osobito u nekim velegradovima, počelo mnogo širiti spaljivanje mrtvaca. U Čehoslovačkoj republici na pr. sagrađeno je poslije svjetskog rata već deset krematorija. Za smještanje žara (urni) potrebno je kud i kamo manje prostora nego što je to slučaj kod običnog pokapanja, za koje nije podesan kakav god teren, a sama raka (grobište) mora da bude najmanje tri metra duboka, po mogućnosti zaštićena od izdan-vode;

Grobovi u nizu.

Tombeaux en rangées.

(Hannover.)

osim toga propagatori spaljivanja upozoravaju na važnost higijenskog momenta. Ne upuštajući se u pitanje »za spaljivanje ili protiv spaljivanja«, moram istaći da ideja kolumbarija (hramova za urne), koji isuviše slične nekakvim magazinima, apsolutno ne odgovara ljudskim osjećajima pleteta, pa se zato u modernim velegradskim grobljima organizuju kraj ostalih odjeljenja i posebna odjeljenja za urne koje se stavljaju među živo bilje i zelenilo (rosarium).

Uzorna moderna groblja viđaju se danas specijalno u Hannoveru gdje je upravnik vrtlarstva Kube reformirao stara i uređio nova groblja. On je, u punom smislu, učitelj mnogobrojnim vrtnim arhitektima, uređivačima groblja, koji k njemu hrle iz najudaljenijih krajeva svijeta. Nadasve je zanimljivo u Hannoveru groblje Seelhorst, koje pokazuje historiju razvoja svekolike stare i nove kulture groblja. Nacrte za savremena gradska groblja stvara u naprednim zemljama vrtni arhitekt; većina njemačkih gradova ima u svojoj općinskoj upravi odlično organizirano posebno odjeljenje za javno vrtlarstvo, kojemu pripada i nadzor gradskih groblja.

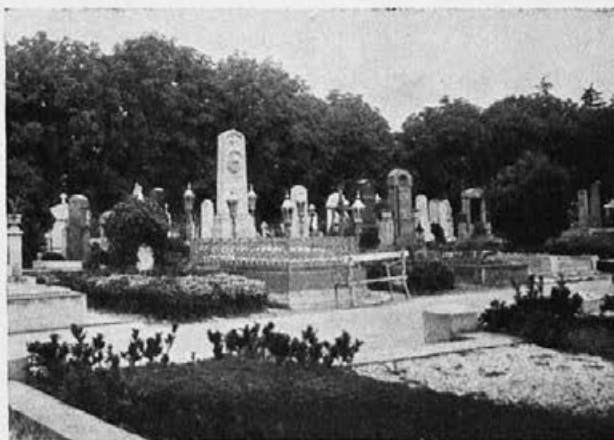
Naglašavam da ovdje ni najmanje ne mislim na bilo kakav bezglavi import ili slijepo kopiranje strane kulture. Ali na inostranim uzorima možemo mnogo naučiti, u prvom redu, da budemo svjesni činjenice kako je i na groblju potrebna željezna disciplina. Svakako bi izvjesni propisi što ih imaju u pravilima za groblje Nijemci, mogli bez i najma-

Odjeljenje sa urnama.

Les urnes.

(Hannover—Engesohde.)

Na zagrebačkom Mirogoju možete uz glavnu stazu vidjeti čudnovatne stvari. Razumlje se, ne fale tu ni fotografije pokojnika . . .

Chemin principal du cimetière à Zagreb.

njeg truna »prusizacije« vriediti i kod nas. Jer nered, petrifikacija i betonski kaos, što smo ovdje korili, nije baš nimalo »tipično slavenski«, pa se ne da niti najmanje opravdati sa »pustom romantikom koja je suština naše zemlje«. A naročito mnogo možemo naučiti gledajući smirenu jednostavnost i pristupu ljepotu ratničkih grobova. Čime da se, recimo, opravda apsurd što je Zagreb i na samom Mirogoju podijeljen na raskošni »centrum« i bijednu »periferiju«? Kako se može desiti da jedan siromašak na »dječjem groblju« dobije za ogradu grobne humke naprosto jedan sanduk okovan limom?!

Od ispitanih smjernica za uređenje groblja u Njemačkoj, spomenuću ovdje neke koje bi mogle vrlo dobro poslužiti i za reformu naših groblja.

Grobišta (Grabstätte) se razlikuju: 1) po besprekidnim nizovima grobova (Reihengräber) gdje se mrtvac pokapaju u redu, jedan kraj drugoga, a kad prođe stanovito vrijeme, cijelo se odjeljenje upotrijebi za novo pokapanje (vrši se t. zv. prekopavanje grobova); 2) po zasebnim (obiteljskim) grobovima gdje se pravo na grobišta može kupiti i produžiti još za daljne doba. (Na svakom groblju neka se naprave posebna odjeljenja za omladinske i dječje grobove.)

Besprekidni nizovi grobova mogu se opet svrstati na dva načina: ili da leži glava uz

glavu, ili tako da iza uzglavnja prvog reda leži podnožje sljedećeg reda. Kod prvog raspoređivanja treba između svaka dva reda, gdje leži glava uz glavu, zasaditi prugu prilično visokog zelenila (živicu). Međutim kod drugog načina raspoređivanja svi su spomenici okrenuti na jednu stranu, pa tu ne treba saditi živicu među redove; čitavo je odjeljenje sa tri strane zasađeno živicom (grmijem ili drvećem), te pruža sliku jedinstvenosti ako ga pogledamo sprijeda, sa otvorene strane. Normalno neka pojedina odjeljenja obuhvaćaju 200 ili 300 grobova (10 redi po 20 grobova). Ako sada između grobova zasadimo tu i tamo po koje stablo ili grm, sačuvaćemo skladnost i lijepu sliku i onda kad ima više zanemarenih ili slabo njegovanih grobova.

Također i zasebne grobove (Wahlgräber, Familiengrabstätten) valja složiti i spojiti u jedinstvene skupine; osobito ne smijemo miješati jednogrobna ili višegrobna grobišta tamo gdje ona leže u redovima jedno kraj drugoga bez nasada među njima.

Gdjegod je moguće treba izbjegavati naprave grobnih humki koje iziskuju dosta nepotrebnih troškova. Što se samih humki tiče one nigdje ne smiju premašiti visinu od petnaest centimetara. Cvijeće i drugo bilje, kojim ukrašavamo grobove, moramo tako izabrati da ne bude na uštrb jedinstvenosti grobišta, pojedinih skupina i odjeljenja. Na svakom grobištu ne smije biti previše različnih biljnih

Zar nije ovo »neuređeno« vojničko groblje kud i kamo ljepše od »uređenog« Mirogoja koji je u stvari betoniziran i petrificiran?

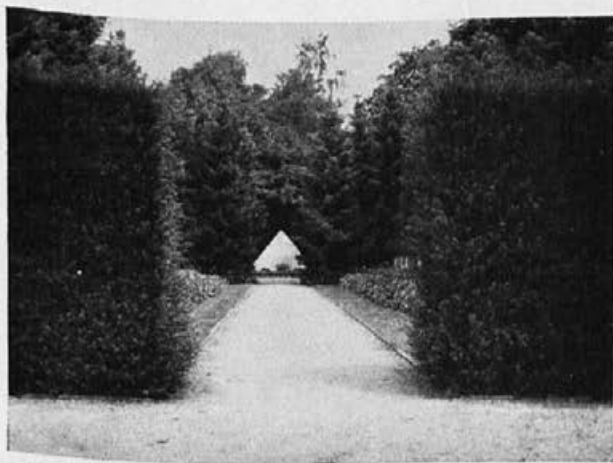
Cimetière militaire à Zagreb.

vrsta; ove pak treba da su u skladu sa svojom okolinom. Za grobove se preporučuje bršljan, zimzelen i druge busate penjalice i puzavice, koje lijepo pokrivaju humke i u kasnije vrijeme kad gdjeđe njegovanje mnogo popusti. Za svako grobište treba već unaprijed odrediti propise glede spomenika. Moramo paziti na to da spomenici kod besprekidnih nizova grobova ne strše previsoko i da budu iste visine. Vrijednost spomenika ocjenjuju se prema njegovu obliku, prema svrsishodnoj obradi i ne-falsifikovanom materijalu («Materialechtheit»), a sem toga moramo veliku pažnju posvetiti tipu slova i kvaliteti (sadržaju) natpisa. Što je manji spomenik, utoliko treba da jednostavniji bude njegov oblik. Svakako se moraju zabraniti svi klesarski neukusni proizvodi, razne biještavo bijele ili crne pollture; isto su tako neukusni i nedopustivi razni bahati »ukrasi« i rdave, bezvredne imitacije.

U Njemačkoj postoji poseban državni odbor za groblja i spomenike (Reichsverband für Friedhof und Denkmal), koji tvore umjetnici, arhitekti, vrtlari i pretstavnici industrije i zanata. Taj je odbor, uz ostalo, spretno riješio ona pitanja reforme groblja, koja tangiraju privredne interese klesarskog obrta.

Na zagrebačkom Mirogoju bilo bi zgodno započeti sa izvođenjem reforme upravo baš sada, kad se raspravlja o tome da se postojeće groblje proširi još na vanjske parcele prema Remetama, a pri tome se nije našao zgodan način za plasiranje ratničkih grobova itd. Dabogme, jasno je da se reforma naših groblja ne može provesti samo pukim pravilima i odredbama negativnog karaktera. Treba u prvom redu ljudima prikazati uzorno uređena groblja. Mislim da bi dobro bilo početi ovako: Neka se osnuje odbor za reformu naših groblja uopće. Taj odbor mora nastojati da zainteresuje naše arhitekta za samu stvar. Arhitekti bi načinili dobro obrazložene osnove parcelacije terena za izvjesna groblja, a naši daroviti slikari i vajari, u radnoj zajednici sa arhitektima, imali bi da izrade skice za lijepe, ukusne spomenike, naročito za najjeftiniji tip spomenika koji se stavljaju na grobove svrstane u nizu.

A onda neka se, kao školski primjer, na Mirogoju uredi odjeljenje uzornih grobova i grobnih skupina; ti bi grobovi, uređeni po savremenim principima vrtne arhitekture, kazivali jasno svakom laiku što je lijepo a što nije lijepo.

Ratnički grobovi: tamno zelene stijene obrezane tise i lijepih, stasitih Pančičevih omorika, a preko grobova jedinstven nasad bršljana i žute kalceolarije.

Cimetière militaire.

(Hannover—Stöcken.)

Ratničko groblje. Pozadinu spomenika tvori zelena stijena obrezane tise, iznad nje sjajno crvene krošnje visećih ruža penjalica, a uz stazu, duž tratine, jedinstven pojas modre verbene.

Cimetière militaire.

(Hamburg—Ohlsdorf.)

UMJETNIČKA AKADEMIJA I SAVREMENI ARHITEKT

Ovih su dana neki naši dnevni listovi donijeli vijest da će zagrebačka umjetnička akademija biti stavljena u rang fakulteta. Ko poznaje dugogodišnji rad ove kulturne ustanove, koja je dala čitav niz naših likovnih umjetnika, pozdraviće s iskrenim oduševljenjem ovu namjeru mjerodavnih faktora. Uostalom, vrijeme je da se okategorije ova škola i da se odredi položaj njenih apsolviranih nesamo kao javnih radenika već i kao funkcionera umjetničke nastave. Ovom prilikom ne možemo mimoći okolnost da će na toj umjetničkoj akademiji — prema informacijama — biti uređena i škola arhitekture. Da se uzmogne jasnije uočiti pravi odnos savremenog arhitekta prema umjetnosti uopće, potrebno je prikazati razvoj arhitektskog zvanja.

Arhitekt, u prvotnom značenju riječi, bio je u prošlosti lice, koje je u svojoj osobi združilo kvalifikacije građevnog obrtnika s jedne i kreativne sposobnosti s druge strane. Pređašnji vijekovi nisu diferencirali ove dvije strane rada i smatrali su da je taj rad nerazdjeljivo spojen u osobi arhitekta. Pojam arhitekta značio je najvišu kvalifikaciju kreativnu i praktičnu.

Ali veliki razvoj svijui discipline, spojenih sa građenjem, doveo je vremenom do specijalizacije u radu. Zvanje arhitekta, koje je bilo i umjetničko i obrtno, počelo je da se dijeli u djelatnost projektantsku i u djelatnost izvađačko-obrtničku; od jednog zvanja nastala su tako dva: zvanje projektanta i zvanje izvađača. Zvanje izvađača dijelilo se dalje u samostalne faktore, u pojedine obrte. Izvođenje konstruktivnog dijela zgrade, i pomoćnih radova oko toga, stvar je građevnog poduzetnika, a ostale obrtne radnje izvode samostalno kvalificirani obrtnici, i to na temelju ugovora sa građevnim poduzetnikom ili na temelju izravnog ugovora sa kućevlasnikom. Prema kvalifikaciji i području rada dijelimo poduzetnike — izvađače u četiri kategorije: inženjere, graditelje, zidarske majstore i laike koji su stekli poduzetničko pravo.

Prema tradiciji jedno je te isto lice i zamišljalo i izvodilo gradnju. Diferencijacija nije bila potrebna, jer su gradnje bile od jedinstvenog materijala, u konstruktivnom pogledu jednostavne. Klasična arhitektura tražila je od arhitekta, koji je ujedno bio i izvađač, samo poznavanje jednog materijala, t. j. kamena, dotično opeke, a najviše poznavanje dva materijala, kamena i drva. Ovo poznavanje materijala nije bilo u stvari povećano sve do polovine 19 stoljeća, kada je ka ovom materijalu pridošlo željezo kao konstruktivni materijal u većem opsegu. Tek 19 stoljeće izdvaja pojedine

samostalne obrte. Donedavno je izrađivao vrata i prozore na gradnji građevni poduzetnik sa svojim radnicima, danas vrata i prozore dobavlja, zajedno s krovom, tesar. Koncem 19 stoljeća imamo već na gradnji deset samostalnih kvalificiranih obrtnika, a danas negdje i preko dvadeset.

Poduzetnik, izvađač sirove gradnje, ograničuje se često samo na konstruktivni dio; on odgovara pred vlašću i pred naručiteljem moralno i materijalno jedino za uspjeh i konstruktivnu sigurnost svoga rada. Za ostale dijelove gradnje, koje su izveli pojedini građevni obrtnici, odgovaraju sami obrtnici. Prema tome zahtijeva se od tih obrtnika sve viša kvalifikacija. Usljed toga često se događa da izvađač sirove gradnje, t. j. građevni poduzetnik, izvodi dijelove gradnje u vrijednosti od 60, 50 — štoviše, nerijetko samo 50 posto od građevne svote, ostali dio građevne svote otpada na druge samostalne građevne obrte. Radi toga rad arhitekta ne sastoji se isključivo u projektiranju nego i u organiziranju.

Obadva su rada međusobno usko povezana, a zajedno čine područje odgovornosti arhitekta pred vlašću, javnosti i kućevlasnikom. Arhitekt mora biti dobar poznavalac bitnih dijelova svake struke, koja je zastupana na gradnji; on mora poznavati svaku struku do u pojedinosti: mora znati da analizira rad svake struke, da ga korigira prema potrebi gradnje i da daje nove inicijative. Uzmimo samo činjenicu da je još nedavno na stambenoj zgradi bila kao izvađač zaposlena samo jedna inženjerska struka, dok danas vidimo da su uz inženjere-konstruktere na gradnji zaposleni i inženjeri-strojari, sanitarni inženjeri (grijanje, zračenje, rasvjeta, topla voda), pa elektro-inženjeri, a s vremenom će možda pridoći i inženjer kemije, — svi u odgovornom položaju. (Vidimo da i ostali građevni obrti prelaze sve više u ruke ljudi sa višom stručnom naobrazbom i sa ekonomsko-komercijalnim kvalitetama.) Arhitekt je tu dakle odgovorni režiser jednog velikog ansambla; on mora radi toga biti ne samo čovjek kreativnih i sintetičkih sposobnosti i ličnost intelektualnih kvalifikacija, već i ličnost temeljite stručne naobrazbe. Jer i u početnom stadiju svog projektantskog rada, dok rješava postavljenu zadaću u velikim potezima, on već mora da vodi računa o tehničkim mogućnostima izvedbe, a to je moguće samo u onom slučaju ako je arhitekt tehnički spreman. Dakle: tek temeljitom tehničkom i općom naobrazbom stiče arhitekt potrebnu podlogu za onaj sintetički rad, koji po svojoj koncepciji čestoput ima i visoke umjetničke kvalitete; no takav rad ne spada zato i pak u područje likovne umjetnosti već u posebno područje stvaranja. Naime, rad arhitekta ne nastaje u nutarnjom potrebom stvaranja, kao kod likovnih umjetnika, nego vanj-

skom potrebom, koja mu diktuje rad i mogućnost rada. Ideje arhitekta moraju se temeljiti na stvarnoj potrebi i materijalnoj logici. Umjetnička akademija, prema tome, nije ambijent za odgajanje arhitekta, pošto su likovno stvaranje i stvaranje arhitekta dva različna stvaranja. U krugu ljudi, stvaralaca po unutrašnjoj potrebi, po duševnim raspoloženjima, po ličnom odnosu prema okolini, po temperamentu, nije moguće odgojiti kompozitora jedne čvrste logike, — logike života i materijala. Za odgoj arhitekta potrebna je uz prirodni talenat solidna i sistematska čisto naučna sprema. Garanciju za ovakovu spremu može nam dati srednjoškolsko školovanje, u svrhu sticanja opće obrazbe, a nakon toga školovanje na visokoj tehničkoj školi.

Pogrešno shvaćanje, da je arhitekt likovni umjetnik, došlo je do naših dana zajedno sa tradicijom »stilova« iz vremena »fasada«. Međutim, temelje savremenoj arhitekturi položila je tehnička i materijalna revolucija, savremenu arhitekturu izgrađuje socijalna evolucija. Otuda savremenog arhitekta može da odgoji samo ono tlo na kojem je savremena arhitektura nikla, a to je — tehnika.

Arhitektura nije likovna umjetnost. Njoj nema mjesta na umjetničkoj akademiji, utoliko više kad se uvaži da je arhitektura zastupana na sva tri tehnička fakulteta u državi.

UMJETNIČKA AKADEMIJA I SAVREMENI ARHITEKT

U ovoj svesci naše revije donášamo zanimljiv i aktuelan članak »Umjetnička akademija i savremeni arhitekt« iz pera uvaženog zagrebačkog arhitekta ing. Vladimíra Šterka. Prvenstveno ideološkog karaktera, članak arh. Šterka u općim potezima rješava jedno važno pitanje o kome se specijalno danas vode kod nas, u krugovima stručnjaka, opšrne diskusije i temperamentalne polemike. Potaknut člankom arh. Šterka u želji da se samo pitanje konkretno iznese i, u isti mah, jedared za svagda likvidira, arh. Marko Vidaković ustupio je redakcionom odboru »Arhitekture« jedno svoje pismo, koje je svojevremeno bio uputio g. Ivanu Meštroviću, bivšem rektoru zagrebačke Umjetničke akademije. Ma da u tom pismu arh. Vidaković naglašava da svi zaključci predstavljaju njegovo lično gledište, ipak ih mora bez daljnega akceptirati svaki napredan savremeni arhitekt, jer su argumenti, kojima arh. Vidaković potkrepljuje svoju tezu, ubjedljivi i snažno fundirani.

Uvaženi gospodine Rektore,

veoma žalim što smo morali prekinuti naš razgovor započet prije večere, koju je davao naš Klub u počast sucima natječaja za regulatornu osnovu grada Zagreba. Žalim tim više, što sam ja lično mnogo želio da dođe do ovoga razgovora,

prvo radi same stvari, a drugo lično radi mene. Radi same stvari zato, jer je osnutak škole arhitekture na Umjetničkoj akademiji od velikog interesa za nas arhitekte, a radi mene lično zato, da se izbriše lični ton hotimice ubačen u ovo za nas sve presudno pitanje.

Kako smo dakle bili u tome razgovoru prekinuti, a kako nemam na žalost druge mogućnosti da se sa Vama mirno i temeljito porazgovorim, dopustite mi da Vam svoje prekinuto mišljenje pismeno razložim. Naravno, ono je lično moje i nema nikakav oficijelni karakter.

Najprije da Vas potsjetim na razvoj posljednjih događaja po tome pitanju i na postupak kojim se htjelo donijeti zakon o umjetničkim akademijama kod nas, te na reakciju koju je ovaj postupak izazvao.

Konstatujem, da je u doba, kada ste Vi donášali ovaj zakon, već davno postojala Visoka tehnička škola odnosno tehnički fakultet, a još davnije Klub arhitekata, koji je, mimogred rečeno, nedavno slavio pedesetgodišnjicu svoga opstanka. Nije bilo ništa logičnije, i sa pravom se očekivalo, da ćete Vi saradivati sa nama i da ćete svoj prijedlog o osnutku škole arhitekture na umjetničkim akademijama donijeti u vezi sa nama ili, barem, da ćete nas pitati za mišljenje, kada se već radi o našoj koži. Mi smo dakle sa pravom kao stariji očekivali od Vas, da nas po tome važnom pitanju zainteresujete.

Međutim dogodilo se, i to je nepobitna činjenica, da ste htjeli donijeti taj zakon mimo nas i tako nas staviti pred gotov čin.

Uvidate li sada, gosp. Rektore, da mi nismo radili iza Vaših leđa, nego smo se poslužili istim putem i postupkom kao i Vi.

Kako nam nije nacrt zakona bio poznat, zauzeli smo potrebno stajalište, bez obzira na tekst zakona, već prema našem nahodenju, jer:

1. osnutak i opstanak ovakove škole ne predviđaju već postojeći zakoni o ovlaštenim inženjerima i arhitektima (zakon primljen i potvrđen još od vlade Ljube Davidovića);

2. smatram da je osnutak ovakove škole suvišan s obzirom na postojeće prilike i potrebe i sa obzirom na štednju koja se mora temeljito provoditi u našem državnom gazdinstvu;

3. dosadašnja škola arhitekture na Umjetničkoj akademiji svojim radom nije dala dosada nikakovu garanciju i dokaz postizavanja visokog cilja koji joj se u budućnosti hoće da postavi.

Predimo dakle u detalje:

ad 1.

Poznato vam je da su arhitekti vezani u jednom udruženju, koje obuhvaća cijelu državu. Ovo udruženje, snagom svoje organizacije, osiguralo je za svoje članove područje, u vezi sa postojećom naukovnom osnovom tehničkog fakul-

teta. Donijelo je zakon, kojim ovo područje svojim članovima osigurava i, prema tome, zabranjuje svakom drugom licu, koje nije svršilo tehnički fakultet, da se bavi poslovima ovlaštenih. Ovi arhitekti postali su dakle na taj način ovlašteni stručnjaci, a postupak našega udruženja po tome pitanju bio je analogan postupku udruženja liječnika, pravnika itd., koji su također zakonom priznati stručnjaci.

Na taj način, kako sam rekao, stvoreni su ovlašteni arhitekti, koji su se nakon toga organizovali po cijeloj državi u zakonom priznate i utvrđene Inženjerske komore, i time se odijelili i od onih svojih kolega koji, iako priznati arhitekti, nemaju prava da se bave poslovima ovlaštenih, jer su državni ili samoupravni činovnici ili nemaju još dovoljnu praksu.

Sasvim je pojmljivo da je državi konvenirao osnutak ovakovih komora i da je, prema tome, država to i podupirala, jer je na taj način imala u jednom udruženju organizovane nosioce današnjeg sveopćeg tehničkog progressa kod nas — inženjere i arhitekte. Time što ih je uzakonila, ona ih je uniformirala, dala im je uz stanovita prava (osiguranje područja, upotreba malog državnog grba na pečatu, polovica vožnje na željeznicama itd.) još i dužnosti; a te su: da svaki mora svršiti nesamo fakultet univerziteta nego i trogodišnju praksu (država sada već traži petogodišnju), od toga jednu u državnoj ili samoupravnoj službi, dalje, država ih smije pozvati po potrebi na državne radove, i još druge dužnosti, sem onih plaćanje poreza.

Štoviše, država je time, što je ovlaštenima dopustila upotrebu malog državnog grba, izjednačila ih sa kr. javnim bilježnicima, jer njihovi potpisi, sa ovakovim pečatima, imaju snagu službenih spisa.

Sasvim je razumljivo da država poradi toga preko ovih organizacija provada kontrolu, ko se bavi poslovima ovlaštenih, i kazni one, koji to neovlašteno čine, globom i zatvorom.

Osim zakona o ovlaštenim arhitektima, postoji još jedan zakon, i to o ovlaštenim graditeljima, kojim je i ovima određeno područje, dakako manje od našega, ali sporazumno sa nama.

Bez sumnje da Vam je sada, poštovani gosp. Rektore, jasno, da se mimo ovih zakona i mimo nas, čiji smo mi nosioci, ne može ništa učiniti na naš račun, pa makar nam se i prebacivalo radi toga da smo kramari. Nije dakle moguće, da mimo nas osnujete Vašu školu arhitekture, čije biste apsolvante rado sa nama izjednačili, upravo sa nama a ne sa graditeljima, što ni i oni sami ne žele.

ad 2.

Smatram da je osnutak škole arhitekture na Umjetničkoj akademiji potpuno suvišan zato, jer već davno postoji tehnički fakultet na Univer-

zitetu, pa ako se hoće nekakovo »usavršenje«, neka se onda usavrši fakultet. To bi bio korak naprijed, a ono prvo korak natrag. Zašto da se stvara nova škola, koja bi bez sumnje bila slabija od prve, kada već imamo jednu daleko bolju i na znanstvenoj bazi izgrađenu? Zašto da se stvara državi novi izdatak, kada je nepotreban? Zar nije, gosp. Rektore, daleko racionalnije, da se u prvom redu ono što imamo usavrši, a tek onda, kada uvidimo da je potreba akutna, jer bi usavršenje bilo nemoguće, neka se stvara nešto nova?

Da smo mi tako već u početku postupali, ne bi bilo toliko tehničkih škola i ne bi ni jedna postojeća došla u opasnost da bude zatvorena kao na pr. danas.

Moje je mišljenje, da je potrebno školu arhitekture što više udaljiti od školâ slikarstva pa i kiparstva, ne zato jer arhitekturi ne bih priznavao umjetničko porijeklo, nego upravo zato, što je ona zaista umjetnost, ali — svoje vrste. Između slikara i kipara te arhitekata tolika je razlika, da oni svoje naukovne osnove ne mogu uskladiti ili ujediniti u jednu školu, makar se i zvala Umjetnička akademija, nego samo onda, ako se nade neupućenih ljudi. Škola arhitekture imala bi sa školom slikarstva i kiparstva jedino zajednički — krov. I ništa više.

Drugo je važno pitanje, pitanje apsolvanta Vaše škole arhitekture.

Ko bi se upisao u ovo školu? Vi biste htjeli da to budu apsolvanti tehničkog fakulteta i, vjerovatno, apsolvanti graditeljske škole.

Ovo je skroz naskroz pogrešno, jer ako hoćete da dobijete apsolvante fakulteta (dosada niste imali niti jednoga), onda im morate dati nešto višega, nego što su imali na tehnicima, dakle Vaša bi škola morala biti naukovno daleko jača i bolja, a osim toga, ne smijete zaboraviti, da apsolvanti fakulteta moraju posle svršenih nauka proći naprijed spomenute prakse, te istom nakon toga polagati još jedan državni ispit za ovlaštenje. To se ne smije zaboraviti, jer to je već zakonom predviđeno. Recite mi, gosp. Rektore, koji bi student mogao izdržati ovako dugi studij, koji bi trajao cca 10 — slovima deset — godina i kako bi ta škola arhitekture morala da izgleda, da se ovakav student ipak odluči na taj dugoročni studij i, konačno, kakovo područje bi država morala ovakovima apsolvantima osigurati? Da, osigurati područje, jer svaki dak koji polazi školu, ima pravo da pita i da zna, a šta mi ta škola pruža i osigurava? Jer u protivnom slučaju, neće je pohađati. Zar nije onda daleko pametnije, ako se hoće već nekakovo usavršenje u tehničko-arhitektonskoj naobrazbi, da se već postojeći fakultet u umjetničkom smislu usavrši, pa da se na samom fakultetu osnuje — nazovimo je — Meisterschule, koju bi svaki student arhitekture morao posjećivati, jer bi ona bila sadržana u naukovnoj osnovi? Da, to

bi zaista bio najkraći i najbolji put, kada ne bi bilo ambicioznih ljudi, kojima je više stalo do sigurnih profesorskih stolica nego do same stvari.

Dolaze dakle u obzir samo absolventi graditeljske škole kao daci Vaše škole arhitekture na Umjetničkoj akademiji. Drugih naime ni nema, jer valjda niste mislili pustiti u ovu školu ljude bez ikakve tehničke prednaobrazbe?

Dakle, za graditelje bi škola arhitekture na akademiji morala biti mali fakultet (na pr. škola prof. Gočára u Pragu ima 12 profesora) u kojem bi graditelji dobili u prvom redu svu onu naobrazbu koju dobijaju arhitekti na tehnici. Trebalo bi ih u prvom redu, a u tome smislu, izjednačiti sa ovima, pa da onda mogu poći zajednički sa iste točke, da tako dobiju istu nauku, istu titulu i ista prava i dužnosti u praksi. Drukčije se to ne da riješiti, sem silom na račun prvih ili drugih.

Da li je sve to moguće izvesti i, što je najglavnije, da li je to pametno i na korist same stvari, prepuštam Vama da sami prosudite.

Dopustite mi samo da Vam podvučem jednu veliku istinu, koja Vam izrazito ukazuje i na razliku među gornjim staležima, uključivši slikare i kipare. Jer, dok se talenat za slikarstvo i kiparstvo da otkriti i može jasno da se ispolji bez ikakve školske prednaobrazbe, kod arhitekture je to obratno. Najprije je potrebna tehnička naobrazba, pa da se pokaže talenat i sposobnost za arhitekturu. I čim su ove škole bolje i savršnije, talentu je lakše izbiti napolje. Dakle, pokaže li se kakav talenat iz graditeljske škole, neka isti, svršivši naknadno maturu, prode tehnički fakultet sa — recimo — Meisterschule, pa će tako postići daleko veću mogućnost savršenstva. (U praksi je bilo dosta ovakvih slučajeva.)

ad 3.

O dasadašnjoj školi arhitekture na Umjetničkoj akademiji zaista mi je veoma teško pisati, a da ne predem u lični ton. Kako smo međutim i to pitanje prigodom spomenute večere narezali, — neka dakle bude.

Ova dasadašnja škola arhitekture nije ništa drugo nego privatna atelje sadašnjega profesora, u kojem se absolventi škole nadaju dobiti na jeftin način arhitektonsku diplomu.

Da je tome tako, dokazuje Vam to, da nemate nikakve naukovne osnove, nego se arhitekti odgajaju »individuelno« i prema »ličnom nahodanju jednog jedinog profesora«. Šta to znači kada se na drugoj strani, na fakultetu, traži od arhitekta sve i sva, a ovdje skoro ništa, jedino biti zaposlen u ateljeu profesora? Dalje, šta je dosada ta škola pokazala, da joj se konačno poradi snage njene »umjetničke« vrijednosti mora opstanak da prizna? Zaista bi me veoma interesiralo, šta ovi daci kod Vas uče, pa da su zavrijedili da se sa nama izjed-

nače? Vi ste posljednji put nabacili tvrdnju, da su ono par dasadašnjih Vaših absolvenata, koji čekaju da donesete zakon pa da se izravnavaju sa nama, najbolji arhitekti kod nas. Ako Vi gospodine Rektore i dalje ostanete kod te tvrdnje, onda zaista moram da posumnjam u Vaše mjerilo pri prosuđivanju kvalitete arhitekata, jer inače ne mogu vjerovati, da biste u tolikoj mjeri stajali pod nečijim uplivom. Ne smijete ovdje zaboraviti jednu veoma važnu činjenicu, da je za napredak jednog arhitektonskog talenta veoma važno to, da ima dovoljno posla. Kod nas posao znači narudžbu. Bilo bi potpuno pogrešno kada bi mi radili kao slikari i kipari, koji si sami mogu stavljati zadaće »i obrađivati ih u svojoj maniri«. Kod nas to ne smije biti, jer mi radimo sa sasvim drugim elementima, nego što je platno i glina, koji konačno sve podnašaju.

Istina je da su uskoci — kako rekoste — većinom dobre kvalitete. Da, to može biti, ali to vrijedi samo za slikare i kipare. Za arhitekta to ne znači upravo ništa, jer se svaki arhitekt mora da drži tehničkih aksioma, koje je naučio u školi, a koji vladaju svijetom.

Spomenuste Le Corbusiera kao uskoka — arhitekta. Pa dobro! Ja ću Vam navesti Pasteura kao uskoka — liječnika, koji ipak nije svojom snažnom historičkom ličnošću promijenio zakon o ovlaštenju i području liječnika.

Upravo povodom gornjega dopustite mi, gosp. Rektore, još par riječi. Progres čovječanstva uvjetuje i usavršavanje novog arhitekta. I najveći arhitekt predašnjih vremena danas bi bio nemoguć, ako se ne bi mogao prilagoditi današnjim prilikama. Kod Vas slikara i kipara to nije, kod Vas je ostalo u glavnom sve po starom, pa zato Vama i fali mjerilo kojim biste nas prosuđivali.

Radi gornjega progressa, škole arhitekture bi trebalo da budu veoma elastične, da bi mogle da stvaraju ovakove ljude sadašnjice. Nov i budući arhitekt mora biti svestrano naobražen čovjek, koji poznaje nesamo svoj »zamat«, nego mora da pozna sva socijalna pitanja, higijenu i njen napredak, narodno gospodarstvo itd., on mora da bude takav, da dobije povjerenje, i to bez protekcije, nesamo svoga poslodavca kao takova, nego poslodavca kao finansijera. On mora da u momentu preuzimanja posla bude potpun čovjek, a ne tek onda da se uči na račun poslodavca. Zato i moraju tehnički fakulteti da svestrano naobrazuju novoga arhitekta, čiji će radovi nositi žig savremenosti, a ne žig srednjovjekovnih predrasuda.

Dakle, kao što vidite, poštovani gosp. Rektore, ja sam Vam jasno i iskreno razložio svoje stajalište, bez ikakova uvijanja. Ovo mišljenje rezultira iz moga dugogodišnjega proučavanja gornjih pitanja i ja Vam ga, evo, pismeno dajem, kako biste se uvjerali, da radim na korist nesamo našega arhi-

tektskog staleža, nego i arhitekture kao grane tehničkih znanosti i umjetnosti.

Izvolite i ovog puta biti uvjereni o mome osobitom štovanju.

U Zagrebu 12 X 1951

Arh. Marko Vidaković.

Arh. Marko Vidaković, Zagreb:

ARHITEKTURA I DRUŠTVO

(Kritički osvrt na jedno predavanje)

14 decembra pr. god. održao je u »Pučkom Sveučilištu« predavanje zagrebački graditelj gosp. Stjepan Planić o temi »Arhitektura i društvo«. Ovo je predavanje spadalo u program izložbe udruženja likovnih umjetnika »Zemlja« i imalo je reklamno-propagandistički karakter. Isto kao i arhitektonski dio izložbe, predavanje nas nije moglo zadovoljiti, jer ne upotpunjuje one idejne praznine, koje zjape i traže razjašnjenje.

Na jednoj strani drvene barake, sa sobama u kojima stanuje osam članova obitelji, a na drugoj strani bogate vile; nadalje grupa malih kuća, koje se grade u Njemačkoj i stanovitim drugim zemljama na zadružnoj bazi. I onda — opet drvene barake (ali ovaj put sa visokom najamninom).

Takoder je prikazan način izgradnje u Rusiji: grad Zaporoje, mnogo primjera kolektivne izgradnje, Dnjeprprostor, visoke peći, pa elevatori... elevatori... elevatori..., najzad standard kuća u Moskvi, palača rada u Harkovu, zajednička kuća u Lenjingradu itd.

Na koncu konca gosp. predavač se pita: da li treba graditi na pr. stambenu zgradu Akademije, ili onu drvenu baraku ili kolektivnu zgradu, te na kraju pledira za kolektivnu izgradnju.

Kada bi ovo predavanje, sa arhitektonskim dijelom izložbe »Zemlje«, imalo samo informativni karakter, onda bi se cijeli sadržaj mogao prihvatiti. Ali ako se hoće ovdje da istaknu metode kako treba raditi i graditi, tada moramo reći da nas ni izložba ni predavanje ne zadovoljavaju. Ne zadovoljavaju nas radi toga, jer nam ne rekoše ono glavno: kako treba da se radi i, poglavito, kako treba da izgleda finansijski plan.

Treba znati slijedeće: Svako društvo izgrađuje vlastitu kulturu i sve ono što tome pripada dobija izraziti žig svoga vremena i pogleda na stvari onih faktora, koji upravljaju. Tako Rusija, koja je komunistička država, izgrađuje svoju kulturu, a ostale države Evrope, Amerike itd. opet svoju. Rusija kao komunistička država, naravno, provodi svoje ideje na bazi kolektiviteta, dok ostale buržuj-ske države opet na bazi priznavanja vlasništva po-jedinaca i velikog kapitala. Dakle dva antipoda.

Medutim, u obadva slučajeva kod izgradnje provodi se ekonomija, u obadva slučaja vidimo i silose. Štoviše, vidimo i zajedničke male i velike kuće, jedino što se kod buržuj-skih država vlasništvo priznaje fizičkom tijelu, a u Rusiji ne.

Baš u tome i leži ono što mi zamjeramo i izložbi i predavaču gosp. graditelju Planiću. Naime, on nam nije rekao, kako treba provesti izgradnju i u buržuj-skim državama, kako sastaviti finansijski plan, a da kolektivna zadružna kuća u doba krize ne bude u deficitu. Jer kod buržoazije, kako znamo, postoje blagajničke knjige gdje se točno vodi t. zv. »duguje—potražuje«.

Mi bi gosp. predavaču bili vrlo zahvalni, kada bi nam na pr. rekao, kako da se pravedno riješi pitanje stanarine, budući da i najjeftiniji stan u doba krize postaje skup. Rješavanje pitanja stanarine ne može se i ne smije provodati maksimiranjem, jer se kapital ne bi više ulagao u stambene zgrade, te bi i obrt i radništvo ostali potpuno bez zaposlenja. Prema tome, rješenje leži isključivo u slobodnoj konkurenciji; a gdje je onda kolektivna izgradnja?

Gosp. predavač nam nije rekao nijedne riječi o detaljima industrijalizacije izgradnje, također nam nije govorio o normalizaciji i tipizaciji proizvodnje. Treba znati da je industrijalizacija sa raznim Taylorovim sistemima jedan od krivaca današnjeg privrednog stanja buržuj-skih zemalja, poglavito nezaposlenosti. Industrijalizirati, recimo, mali obrt, danas bi specijalno kod nas bio zločin, jer bi se normalizacijom i tipizacijom proizvodnje veoma pogodovalo velikom kapitalu, na štetu maloga. Mali obrt bio bi na taj način uništen, s njim bi nestalo srednjeg staleža. A srednji je stalež baš u buržuj-skim zemljama onaj uteg, koji uspostavlja ravnotežu između velikog kapitala i sirotinje. Gdje nema srednjeg staleža, tamo je diktatura gotova.

Iz ovih razloga nismo zadovoljni ni sa predavanjem niti sa arhitektonskim priredbama »Zemlje«, koje radi svoje nepotpunosti dobivaju karakter reklame i postaju nesimpatične.

REVIJE I KNJIGE

»Beogradske Opštinske Novine«, broj 12. od 1952. godine posvećen je kritici, analizi i pregledu arhitektske obrade novopodignutih zgrada posle rata u Beogradu. Redakcija je raspisala anketu i raspisala najkompetentnijim arhitektima, kritičarima i interesentima jednu uputnicu sa tri pitanja:

1. Šta mislite o današnjim fasadama novo izgrađenih gradevina posle rata u Beogradu?

2. Opaža li se kakav napredak u izgradnji lepših fasada?

3. Prema sadašnjem arhitektonskom izgledu i sadašnjim gradevinskim mogućnostima, u kom pravcu treba uputi buduću arhitektonski izgled prestonice?

K anketi su uzeli učešće: arh. Branko Popović, prof. Univerziteta; arh. Đura Bajalović, član gradevinskog odbora opštine grada Beograda; arh. M. Tričković, opšt. arhitekta; ing. Jovan Obradović, savetnik min. gradevina koji radi na novim gradevinskim zakonima; arh. Jan Dubový; arh. Branko Maksimović, prof. sred. teh. škole; arh. urbanista Drag. M. Popović, opštinski arhitekt; arh. Đorđe Lukić, opštinski arhitekt; dr. Milan Glavinčić, sekretar ministarstva prosvete koji se bavi kritikom uređenja gradova; Slobodan Vidaković, redak-

tor opštinskih novina koji se bavi kritikom sviju javnih pitanja: B. Vojinović — Pelikan, slikar; arh. Branislav Kojić, asistent Univerziteta.

Iako je bila namera redakcije vrlo dobra, cilj ankete nije bio postignut. Razlog je taj, što anketa nije bila u stručnim rukama. Nju su vodili laici, bez obzira na nameru. Govoriti o arhitekturi posleratnog Beograda jeste jedno značiosno poglavlje, jer nju nisu stvarali arhitekta-stručnjaci. Ta je arhitektura diletantizam, jedan eksperimenat u tehnici — koji nosi svu odgovornost za razvitak jednog grada što se diže od temelja i stoji pred velikim urbanističkim razvikom. Optuživati ne možemo one koji su stvarali, ali možemo da optužujemo birokraciju koja je dozvolila, dozvoljava i dozvoljavaće dalje, da stvaraju arhitektska dela ličnosti koje nemaju nikakve veze sa arhitektskim stvaranjem i da njima potpisuju projekte ovlašćeni arhitekti i inženjeri. Baš današnja kriza unela je malo reda u sve slojeve i ona unosi čisti posao i u arhitektonsku delatnost prestolnice, pošto je došlo do borbe za parče hleba.

Rezime tih mišljenja objavljenih u Opštinskim Novinama možemo podeliti u dve teze:

Jedni proriču budućnost beogradske arhitekture u savremenom stilu.

Drugi se naprotiv osvrću na istoriju i traže da se u izgradnji Beograda upotrebi srpski narodni stil. Danas kad smo sa tehnikom došli tako daleko da ona mora da odgovara našem životu i da je izvorom našeg današnjeg doba, bilo bi naprosto iluzorno otvarati ovo pitanje i imitirati one majstore koji su opet imitovali druge. Govoriti o srpskom stilu u današnjem razviku tehnike jeste utopija, i to čak i neostvariva utopija.

Članci su popraćeni skromnim fotografijama zgrada iz kojih se može videti arhitektonski razvitak prestolnice.

Iako ova anketa nije uspeła moramo da cenimo volju i rad redakcije Opštinskih Novina, koja je posvetila pažnju jednom tako važnom pitanju kao što je arhitektura naše prestolnice.

Dr. ing. arch. Jan Dubovy.

Nová architektura — Architekt B. Schwarz, Praha. — V knjižni zbirki »Neues Bauen und Wohnen« (Verlag für Architektur und Raumkunst, Ing. Gustav Ew. Konrad, Wien-Berlin), je izšla zopet nova knjiga, ki v 72 slikah podaja delo češkega arhitekta B. Schwarza iz Prage, in sicer v letih 1925 do 1931. Predvsem obravnava knjiga rodbinske hiše, poleg tega pa tudi tri sanatorije ter dve trgovsko-poslovni stavbi. Vsa dela so rezultat sodobnega arhitektonskega stremjenja, kar priča, da češkoslovaški arhitekti resno in stvarno razumevajo zadane jim naloge.

Ing. arch. D. Fatur.

Stavební rádee, tedensko izhajajoče v Pragi, prinaša v svojih zadnjih številkah 239, 240 in 241 aktualnosti o gradnji vil in enodružinskih domov v poljubnih stavebnih smereh kakor tudi obči dom uslužbencev v Král. Dvořu z 20 enosobnimi stanovanji. Posebno zanimivost nam nudi izčrpno poročilo o dolinski pregradi v Vranovu, ki je sedaj največja v Češkoslovaški republici v možnostjo zajezitve od 170.000.000 kubičnih metrov vode in ki bo prilično v poletju leta 1935 končno dograjena in dana v izkoriščanje konkretnu Zahodnomoravskih elektraren. Gradbeni stroški znašajo 68 milj. Kč. Ostali del izpopolnjujejo članki s slikami o notranji uredbi stanovanj, pri katerih se dodobra opaža napredek tehnike, predvsem pri opremljenosti, narejeni iz jeklenih cevi.

Ing. arch. K. Hus.

»Architektura i Budownictwo, Varšava, št. 12, prinaša: Solno-termalni plavalni bazen v Ciechocinku; arh. Romuald Gutt — inž. Aleksander Szniol. Sportno-zdraviliška naprava na površini 7 ha. Konstruktivna in funkcionalna misel izvedena dosledno, ker je železobeton odličien in nam nudi njegov formalni akcent v vodometu nad filtri h kontrastu skalnatega vrta lepoto umerjenost izrednih kvalitet, — Zavod za zdravstveno uporabo sonca, zraka in gibanja v Druski-nikach; † dr. E. Lewicka, inž. arh. Norwerth, ing. arch. I. Jabłoński. — Skakalni stolp na stadionu maršala I. Piłsudskiego ob Lazienkowskiej ulici v Varšavi; svojevrstven v sportni evoluciji: železobetonski stolp, sestojec iz petih skakalnih nivojev; arh. Aleksander Kodelski in Romuald Raksimowicz. — Spomenica o finančnih sredstvih, pospešujočih stavbno gibanje na Poljskem; Leonid Ciechanowicz. — Regionalna stremjenja v urbanističnem ustavodavstvu Francije; Roman Feliński. — Iz organizacijskega življenja arhitektov. Racionalno bolniško stvarstvo. — Udeležba arhitektov na kongresu poljskih umetnikov-plastikov v Krakovu. — Informacije »Architekture i Budownictwa« v ameriškem mesečniku o natečaju za palačo sovjetov v Moskvi. — Nadprodukcijska na trgu dela in arhitekti; Tadej Neuman.

Ing. D. Skerlavaj.

Art et décoration, Paris, november 1932. — O novih možnostih oblikovanja in tehniki steklenih umetno obrtnih predmetih piše René Chavance — Luis Chéronnet popisuje obisk v vili Ranelagh, zgrajeni po L.-C. Moreuxju in sodelavcu B. Natansonu. V interesantnem odstavku »Projection musicale: Pacific 231« razpravlja André Cocuroy o primeru muzikalne projekcije v filmu, in sicer Tchewanowskega simfonije Pacifica 231. Pierre Migeunes piše o sceni in kostumih za delo »Miracle à Verdun«, ki ga je vprizorilo gledališče TAI (Théâtre d'action international), Luc Benoist pa o dekorativni plastiki Denisa Gelina.

December 1932. — Ves prostor tega zvezka zavzemajo reprodukcije razstave Salon d'automne. Razstavljeni predmeti in oprema predstavljajo kvalitativno visoko stopnjo in iznajdljivost francoskega kova; isto kažejo tudi reprodukcije iz ostalih oddelkov, t. j. gledališkega, slikarskega in kiparskega. Tekst in oceno razstave pišeta Pierre Migeunes in Paul Fierens.

Januar 1933. — V tem zvezku pišejo Pierre Guéguen o opravi in ureditvah Jacquesa Adnet-ja, Luis Chéronnet o predmetu v senci in luči, o fotografiji in njeni uporabi v službi reklame z več res zanimivimi primeri, P. M. oceno dekorativnega friza kiparja Zadkina za kinematografsko dvorano v Bruxelles-u; dekorativne predmete Collette-a Guédena prikazuje in ocenjuje Gaston Varenne.

Arh. I. Spincič.

Byggmästaren, Stockholm, 1932, številka 35. (Arhitektuplagan, št. 12) objavlja koncertno palačo v Hälsingborg-u — zunanost in notranost in sliki in risbi popolnoma moderne zgradbe za ta nameu, upoštevajoče vse tehnične pridobitve v pogledu akustike kakor tudi vse udobnosti za sprejem publike. Paralelno razpravlja Sven Ivar Lind o gledališkem odru (sceni), Viking Göransson pa o perspektivi arhitekturne risbe.

Štev. 38 (Arhitektuplagan št. 13) objavlja konkurenco za muzej v Malmö. Naloga je bila, priključiti staremu muzejskemu posloju prizidek; po oceni jurije je najboljšo rešitev predložil avtor z geslom »Hundehullet« in zato tudi prejel prvo nagrado. Reproducirani so dalje ostali nagradjeni in pohvaljeni projekti. Isti zvezek prinaša reprodukcije večrazredne novodobne šole z opisom Davida Dahla.

Arh. I. Spincič.

Schweizer Baublatt, Zürich, neodvisen strokovni list za visoke in nizke zgradbe, za instalacije, strojne gradnje in notranjo dekoracijo; izhaja dvakrat tedensko. Prirojen je praktičnim potrebam vseh interesentov. — Prinaša vse razpise za ofertalne dobave, pregled vseh vrst gradenj v vsej državi, v posebnem seznamu vsa stavbna dovoljenja, — V uredniškem delu poroča o važnejših delih, ki so v projektu ali se že izvršujejo, o razpisih natečajev ter o splošnih gradbenih zadevah. — Med daljšimi članki je v št. 88 (1. nov. t. l.) tudi za nas zanimiv predlog, naj bi se brezposelni, namesto da dobivajo podpore, zaposlili pri gradnji daljših cest (Basel-Olten-Bern, 105 km, Basel-Brugg-Zürich, 88 km). Primer kako so s pridom pri podobnem delu (cesta Pierre-Brutsa) uporabljali okrog 80 odstotkov brezposelnih urarjev, ki so se izkazali kot vestni delavci, je zelo poučen. Pri financiranju naj bi prizadeti kantoni ne prispevali v razmerju s kilometri na njihovem ozemlju, ampak po številu vozil. — Št. 89, nas opozori na dve veliki novi tržni dvorani v Zürichu, št. 90. (8. nov.) poroča o največji švicarski stavbi — namreč o kurilni napravi za tehniško visoko šolo v Zürichu, katera bo oskrbovala s svojo toploto še univerzo, bolnico in dolgo vrsto privatnih poslopij v njihovi bližini. Glavni objekt, ki dobiva premog direktno iz železniških vagonov po posebnih podzemeljskih dovodnih ceveh, a oddaja zindro naravnost v avtomobilsko tovarno, ima imponujočo višino 65 m. Med literaturo omenja aktualno »Kleine Einfamilienhäuser mit 50 bis 100 Quadratmeter Wohnfläche« z okrog 160 slikami, ki jo je izdal H. A. Vetter. — Št. 91, prinaša ekscerpt predavanja »o sodobnih načelih pri gradnji bolnic«, ki ga je imel zdravnik prof. Stürzenacker iz Karlsruhe v društvu inženirjev in arhitektov v Baslu. — Omembe vredna je še razprava »o barvanju in lakiranju vezanih plošč« z nitroceluloznimi laki. — Za nas zanimiva in poučna je ustanovitev »Wirtschaftsbund bild, Künstler, Zürich«, ki je združila 50 slikarjev, kiparjev, arhitektov in grafikov v zadrugo z 50.000 fr. osn. glavnice. Ščitila bo materialne in idejne interese včlanjenih, posredovala pri naročilih, izvršitvah in nakupih države, občin, privatnikov, prirejala razstave, predavanja, otvorila lasten umetniški dom itd.

V novembrskih številkah 93, 94 in 95 prinaša sledeče zanimive članke: »Tehnika in odgovornost«, ekscerpt predavatelja profesorja Eichelberga, ki ugotavlja, da je tehnika odraz časa, v katerem živimo, nastopajočja brezposelnost nje logična posledica, ki jo pospešuje neurejeno gospodarstvo. Iščé rešitev problema v etični odgovornosti posameznika do skupnosti in obratno. — Obširno poročilo o dveh velikih stanovanjskih kolonijah »Cité Wiesseux« v Zenevi. Sodelovalo je 5 arhitektov v najlepši harmoniji. Najemnine so za naše pojme zelo nizke, za samsko

stanovanje na pr. (soba, kuhinja, shramba, kopalnica) 375 Fr — t. j. komaj 350 Din na mesec. Oprema najmodernejša, tla v sobah linolejska. Kurjava, pralnice i. t. d. skupno v central. poslojpu. — Najzanimivejši, tudi za nas, pa je brez-dvomon ekscerpt knjige »Baustunden und Baugeldvergeudung« von C. R. Vincentz, Deutsche Bauhütte, Hannover. V Stuttgartu obstoja namreč že 5 let gradbena kolonija Weifenhof, ki pomeni glede na tehnično izvedbo praveto blamažo moderne stanovanjske gradnje. Po načrtih 16 arhitekto svetovnega slovesa, med njimi celo slavni Le Corbusier, dalje profesorji Poelzig, W. Gropius, Behrens i. t. d., je v tej koloniji postavilo tipe stanovanjskih kasaren in vil, ki so vkljub kratkemu obstoju že v škandaloznem stanju radi pomanjkljive tehnične izvedbe, zakriviljene po projektantih. Stroški in popravila so že davno preokračili izdatke za gradnjo, Svetnik May, ki je akcijo vodil, je z 20 uradniki ušel v Moskvo, da se izogne obračunu.

Iz gradbene kronike izvemo o novih stanovanjskih gradnjah Bat'e, ki so kraj Möhlin (Aargau) in okolice popolnoma rešile brezposelnosti. — O švicarski širokopotezno-riča projektirana betonska avtomobilska cesta Lyon—Evian, preračunana na ovinkih na hitrost 150 km: 2 vzporedni progi po 7 m, deljeni po tlaku 1 m, pod katerim so električne napeljave. Na vsej dolžini, ki znaša 260 km, so postavljene tele.onske celice. Luči ob straneh. Predvideni stroški 380 milijon francoskih frankov. Zaposlitev 30.000 delavcev! Tako rešujejo brezposelnost v Švici, kjer vlada tudi »kriz«, dasi na pr. züriska gradbena kronika izkazuje stalno naraščanje gradenj od l. 1925 sem, od katerih v zadnjem času večina odpade na večdružinske hiše in hiše z obrtniški lokali.

Zelo zabaven je članek »Um einen Architekturstudienkandale«, naperjen proti moderni cerkvi arh. Sartori v Lourtier-u (Wallis), o kateri pravi poročevalec, da je s perversnim okusom presajena boljševiska arhitektura v švicarsko deželo. Pa je na vidiku še druga slična! — Za nas zanimivo je poročilo o italijanskih železnicah, ki so v poslednjih 10 letih narasle za približno 400 km, od teh 250 km dvotirnih. Stroški so znašali okrog 2400 milijonov lir. Najpomembnejše so Roma—Napoli in Bologna—Firenze, ki se gradi. Na slednji je tunel skozi Apenine — najdaljši dvotirni na svetu, že v prometu. — Neverjetno se sliši poročilo o azijski cevni napeljavi za zemeljska olja, ki jo bo izgradila do l. 1935 angl.-franc.-ameriška družba. Iz vrelcev pri Mossoltu bo vodila 1860 km napeljava pod Evfratom in Tigrisom direktno v rafinerije Palestine in Sirije ob Sredozemskem morju.

Med literaturo omenja knjigi »Bodočnost kapitalizma«, Werner Sombart, Berlin, ki kristalizira neki način »racional. kapitalizma« iz množice dnevnih »ekonomskih pojavov. Obravnava nastopajočo gospodarsko formo; smotrno, programatično gospodarstvo in avtarkijo, »poštevajoč zahteve nacional. in svetovnega gospodarstva. Za napredkaželjne pa »Der Weg zum Erfolge«, Oscar Bosshardt, Werlaß Schweiz, Handelsbörse, Zürich 1.

Št. 96 prinaša med ostalim izid baselske umetnostne konkurence, ki zanima zlasti zato, ker so se umetnine (freska, kipi, radiranke) potrebovale za opremo Sole (!); dalje razpravo o problemu gradnje malostanovanjskih hiš in njih konstruktivne igradnje, iz katere razberemo, da se tudi v Švici vse bolj uveljavlja težnja po mali hišici na periferiji mesta. Interes za majhne gradnje pospešuje še ognjevita propaganda za vsakovrstne nove materiale. Ni ji pa slepo zaupati, ker so novotarije često le spekulativni predmet trgovcu in jim manjka tudi tradicije, ki dajejo prednost že uveljavljenim materialom. V tem smislu slednje je zlasti gradnja za lesom na zmagovitem pohodu.

Št. 97 pričena z daljšo študijo o razpoložljivih vodnih silah v Švici, opremljeno z lepimi posnetki. Zanimiva so poročila o poskusih s »zepelinom na tiru« (250 km), ki jih država podpira z največjim razumevanjem, o odobritvi kredita baselskega kantona, s katerim naj se omogoči delo brezposelnim arhitektom, tehnikom in slikarjem, daljši spis o evropskem lesnem trgu in poročilo o veliki razstavi izdelkov obrtniških pomočnikov in vajencev v Berlinu. Na slednji je zastopanih 60 obrti. Poročevalec kritizira delno uporabo stariomodne ornametike pri mizarskih in kleparskih delih, dasi sicer želi pozitivne moderne pohištva z ornamentom, a sodobnemu okusu primerno. Med literaturo je priporočena knjiga Alfreda Gregorja »Geschweifte Stahlbauten«, IV, zv., ki zlasti poudarja važnost ekonomske izbire zadevnega materiala. V tem smislu je knjiga vzorna, internacionalne vrednosti.

Št. 98 nas seznanja z elektrotehničnem obzorniku s poskusi električnega varjenja bakra. Znamenitemu arhitektu L. Hoffmannu, Berlin, graditelju berlinskega muzeja, projektantu Virchowove bolnišnice ter neštetihi eraričnih, šolskih in drugih poslojpu, posveča ob njegovi smrti (11. XI. 1932) pregleden spominski članek. Med literaturo navaja Erich Diekmann »Möbelbau in Holz, u. Stahl«, bogato ilustrirano knjigo, v kateri razpravlja avtor tudi o izvedbi in namenu pohištva.

V št. 99 spoznamo iz članka o novi katoliški cerkvi v St. Gallenu (arh. Scheier), da se ljudstvo še ni privadilo modernemu stilu v cerkvah. — Drž. svetnik Schirmer zaključuje svoj govor o nalogah obrtniških organizacij z značilnimi besedami: »Zveza bo pomagala obrtnikom premagati krizo, rabi pa zato popolno zaupanje vsakega posameznika do vodj.« Velja tudi za nas! — Omeniti je še kratek zgod. pregled kurjave na daljavo, vest o švicarskem prometnem kongresu,

ki se bo bavi spomladi v Zürichu predvsem z oživitvijo pojemajočega tujskega prometa.

Št. 100 poroča med drugim o položaju švicarske industrije v 3. kvartalu, ki nas prepričuje, da se jim ne godi bolje kot drugim. Članek o fotogrametriji v Švici je vzpodbuden tudi za nas. Ta stroka vedno bolj napreduje in se izvršno uveljavlja v topografiji, pri geometrijskih delih (aeretriangulacija) ter v kriminalistiki. Tudi krizo hoče izkoristiti firma Huguenin Frère v Le Loclu, ki je na pobudo industrijskih in trgovskih krogov izdala plakate sv. Jurija z napisom »Willenskraft besiegt die Krise.« Nobenega komentarja ne rabi knjiga »Gebäude u. Gelände für Gymnastik, Spiel u. Sport. Leitfaden für den Bau, die Anlage u. die Einrichtung.« P. W. Scharrow in Jan Wils; naj bi ne manjkala v nobeni sportni in šolski knjižnici.

Št. 101. V proslavo 10 letnice fašizma je izročena prometu prva polovica ceste na Eino (10 km). Tu je projektiran turistiški center prvega reda. Daljši referat vzbudi zanimanje za knjigo dr. K. Werner Schulze »Stadt u. Land als organischer Lebensraum«, ki razpravlja o temi z duhovno-gospodarskega in kulturnosocijalnega vidika. Prihaja do zaključka, da se mesto ne sme emancipirati od naravnih sil dežele, ker sta nujno medseboj odvisna. Prepaj, ki more nastati med obema sferama, lahko združi le tretje v organično celoto: mestna dežela (Stadtland). — Poročilo o razsodbi glede »dolžnosti arhitekta do gradb. gospodarja« je poučno za marsikatero od nas. — Pasivnost švic. izvoza, breuspešne nemške intervencije proti izjemnim tarifam za izvoz železa v Švico in slične vesti jasno govore o zgrešenosti svetovne gospodarske politike.

V št. 1, 1933, je omeniti poročilo o novem sanacijskem načrtu Roberta Mählera pod naslovom »Premaganje krize s samopomočjo«, ki izhaja iz priproste osnovne misli, da obstoji gospodarstvo le iz produkcije in komentara ter išče ravnovesja med obema, da se izogne brezposelnosti. Predlog je vzbudil pozornost, ker bi bil pri internacijskem zedinjenju najenostavnejše izvedljiv. — Krajši članek nas opozarja na ilustrirano brošuro »Holzbau in der Siedlung«, izdaja Arbeitsgemeinschaft Holz Berlin, ki pregledno obravnava konstrukcije gradnje z lesom ter bo dobro služila tudi našemu arhitektu.

Zdaj ko je dograjena donebnica v Ljubljani, bo v št. 2 zanimal popis skeletne zgradbe »Globus« v Baslu, med dopisi pa »Soll der französische Rheinseitenkanal durchgeführt werden oder nicht?«

V št. 3 najdemo poročilo švicarskega društva za avtomobilske ceste, ki je izvršilo velikopotezen načrt omrežja avtomobilskih cest za daljni promet v republiki.

Št. 4. javlja, da je vrhovna gradbena direkcija osnovala posebno centralo, ki bo skrbela za smotrno razdelitev dela med letom; prednost bodo imeli domačini iz krajev večje brezposelnosti. Zaključuje se izrčen ekscerpt knjige o švicarski kmečki hiši. Med dopisi prinaša razmotiranje o pogozdovanju in trgovanju s tiso, dalje program razstave »Nemski les v hiši in stanovanju«, ki bo spomladi v Stuttgartu, ter poroča o originalnem razpisu Comité Permanent International du Bois, Wien (kjer je veljanja tudi Jugoslavija) za čim privlačnejšo in učinkovitejšo krilatice za propagando lesa, ki naj bi se dala prevesti v čim več jezikov.

Ing. arch. Duša Santel.

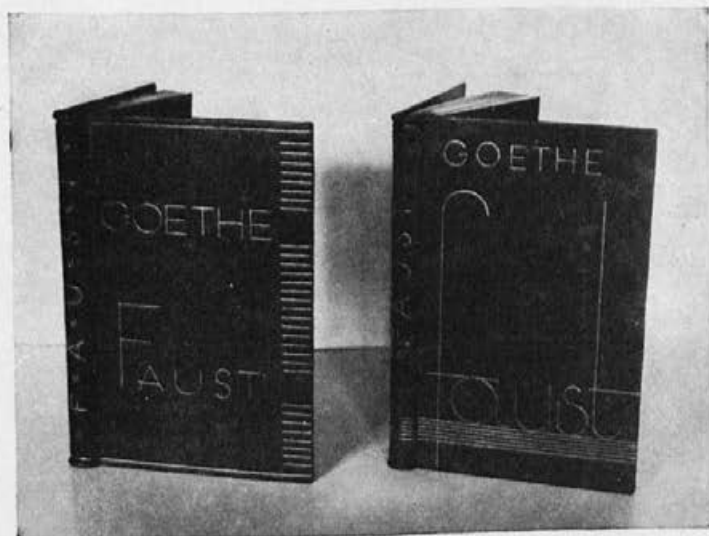
Der Baumeister, München, januar 1932, prinaša jako pestro in raznovrstno gradivo brez enotnega pravca, česar pri redakciji te revije nismo vajeni. Smoter številke je najbrž, pridobiti čim širši krog naročnikov, vsled česar so članki in reprodukcije v navideznem nesoglasju, a pri tem vsekakor zanimivi. Uvodni članek razpravlja o vzgoji za razumevanje barev in merila v gradbeno-arhitektonski stroki (prof. dr. Laeuger). Reproducirani hiši združena nemških trgovskih pomočnikov imata konstruktivno lepo rešena talna načrta; čakalnica cestne železnice v Nürnbergu zelo tenko nosilno ogrodje; višinsko kopalnice na Semmeringu enostavno leseno konstrukcijo stropa. Stevilka prinaša še podružnice zastavjalnice »Dorotheum« na Dunaju, leseno alpsko hišo v Adelbodenu, dva načrta za stanovanjski donebnici v USA, nekaj o opremljenosti vrtovih, v prilogi pa zanimiv članek o urbanizmu (»Sonnenbaulehre« dr. Fausta iz začetka 19. stoletja).

Ing. I. Medved.

Das Werk, Zürich, december 1932. O priliki dveh fotografskih razstav in na podlagi objavljenih fotografij Gottharda Schuhja (Zürich) in Roberta Spreng-a (Basel) se pojasnjuje razlika med tradicijsalno in moderno fotografijo. Edmond Humeau (Paris) piše o postanku nove cerkve v Lourtier-ju (Wallis), kjer je zgradil Alberto Sartoris med lesenimi hišami čisto moderno cerkev, zaradi katere se je vnel velik spor. Werner Müller (Zürich) razlaga strogo simetrično zgradbo znamenite Leonardove »Zadnje večerje«, dokaz, da se stroga geometrična konstrukcija in intenzivno umetniško doživetje ne izključujeta. Dr. Paul Fink (Winterthur) piše o umetnosti Paula Basiliusa Bartha (Basel) ob njegovi pedesetletnici. Zanimiv je članek »Reklamographik und Psychotechnik«, ki se bavi z eksperimentalno preskušnjo psihološkega učinka plakatov in zavojev. Stevilko zaključujeta dva umetniška natečaja iz Züricha, eden za stensko sliko, drugi za vodnjak.

PRIPOROČA SE

KNJIGOVEZNICA

UGOSLOVANSKE
TISKARNE R. Z. Z O. Z.

LJUBLJANA, KOPITARJEVA UL. 6/II

ANTON FUCHS

KLEPARSKA
DELAVNICA

GOSPOSVETSKA
CESTA ŠTEV. 16
(„PRI LEVU“)

izvršuje

vsa kleparska in lesocemen-
tna dela kakor tudi »Conco«
in »Xeroton« izolacije, najso-
lidneje in po zmernih cenah

S. Turković

Čilimi, sagovi, tkanina za
moderno i stilsko pokućstvo
u velikom izboru

Linoleum

Zagreb
Telef. 22-19

● Ilica br. 5 (Oktagon)

VILIM P. HOFFMANN

ZAGREB, ŠENOINA ULICA 23 ● TELEFON 25-10

Izradba svakovrsnog pokućstva i unutarnjih uređaja

IVAN MIHELČIČ konces. elektrotehnično
podjetje in trgovina z elektrotehničnimi predmeti
LJUBLJANA, Borštnikov trg 1 - Telefon 27-04

Splošno kleparstvo in instalacije strelovodov
vseh vrst **JANKOVIĆ MATIJA**
LJUBLJANA, RIMSKA CESTA ŠT. 19

**ČRKOSLIKARJA
SPECIJALISTA**

Pristov & Bricelj
Ljubljana, Resljeva
cesta 39 — Tel. 29-08

Litografijo Offsetisk

Z DIREKTNIM
FOTOKEMIČNIM
KOPIRANJEM NUDI LE

**JUGOSLOVANSKA
TISKARNA V LJUBLJANI**